

KUR'AN'I TERCÜME ETMİŞ OLAN MÜSLÜMAN HANIMLAR

Hidayet AYDAR*

Öz

Kur'an-ı Kerim erkekler gibi hanımlar tarafından da tercüme edilmiştir. Kur'an'ı tercüme eden hanımların bir kısmı Müslüman bir ailede doğup yetişmiş Müslüman hanımlar iken, bir kısmı da gayr-i Müslim bir aile içinde doğup yetişmiş gayr-i Müslim hanımlardır. Gayr-i Müslim bir aile ortamında doğup yetişen ancak daha sonra İslam'a giren mühtedi Kur'an mütercimi hanımlar da vardır. Bu çalışmada sadece Müslüman bir aile ortamında yetişip büyüyen Müslüman kadınların Kur'an'ın tercümesine yönelik faaliyetleri ele alınmaktadır. Ancak önce giriş kısmında hanımların tefsir alanındaki çalışmaları kısaca hatırlatılmaktadır. Daha sonra Kur'an'ı tercüme eden ilk Müslüman hanım olarak tespit ettiğimiz Banu Kevkeb'ten başlamak üzere günümüze kadar Kur'an'ı tercüme etmiş olan kadınlar ele alınmaktadır. Öncelikle tespit edilebildiği kadarıyla Kur'an'ı tercüme eden hanımların kısaca hayatı verilmektedir. Daha sonra Kur'an'la olan münasebetleri üzerinde durulmaktadır. Ardından yaptıkları Kur'an tercüme işlenmektedir. Bu hanımların neden Kur'an'ı tercüme etmeye ihtiyaç duydukları hususu irdelenmektedir. Kadınların tercümelerinde nasıl bir usul takip ettikleri ve hangi tercüme yöntemini esas aldıkları çalışmada üzerinde durulan temel konulardandır. Şayet mütercim, parantez cümlesi kullanmışsa veya dipnot sistemine göre hareket etmiş ise bunu neye göre ve nasıl yaptığı ortaya konmaya çalışılmaktadır. Hanımların yaptığı tercümelerde yorum eksenli mi yoksa literal bir yaklaşım mı benimsedikleri de irdelenmektedir. Hanımların tercümelerini yaparken esas aldıkları kaynaklar da çalışmada tespit edilmektedir. Bazı hanımlar Kur'an'ın tamamını çevirirken bir kısmı da Kur'an'ın bazı cüzlerini, bazı sûrelerini, hatta seçilmiş bazı ayetlerini tercüme etmeyi tercih etmişlerdir. Bu çalışmada sadece tam Kur'an tercümesi yapmış olanlar ele alınıp işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tercüme, Müslüman Hanımlar, Hanım Mütercimler, Tercümelerin Dilleri

MUSLIM WOMEN WHO HAVE TRANSLATED THE QUR'AN

Abstract

The Holy Qur'an has been translated by women as well as men. While some of the women who translated the Qur'an were Muslim women who were born and raised in a

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 02/09/2022, Accepted / Kabul Tarihi: 02/11/2022

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, hidayet@istanbul.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7563-5073>

Muslim family, some of them were non-Muslim women who were born and raised in a non-Muslim family. There are also women Qur'an translators who were born and raised in a non-Muslim family environment but later converted to Islam. In this study, only the activities of Muslim women who grew up in a Muslim family environment towards the translation of the Qur'an are discussed. However, firstly, in the introduction, the works of women in the field of tafsir are briefly reminded. Then, starting from Banu Kevkeb, whom we have identified as the first Muslim woman who translated the Qur'an, the women who have translated the Qur'an until today are discussed. Firstly, the lives of the women who translated the Qur'an as far as they can be identified are briefly given. Then their relations with the Qur'an are emphasised. Then their Qur'an translations are discussed. Why these women felt the need to translate the Qur'an is examined. What kind of procedure they followed in their translations and which translation method they took as a basis are among the main issues emphasised in the study. If the translator used parenthetical sentences or acted according to the footnote system, it is tried to reveal how and why he did this. It is also examined whether the ladies adopted an interpretive or literal approach in their translations. The sources that the ladies relied on in their translations are also identified in the study. While some of the ladies translated the whole Qur'an, others preferred to translate some chapters, some surahs and even some selected verses of the Qur'an. In this study, only those who translated the complete Qur'an will be discussed and analysed.

Keywords: Qur'an, Translation, Muslim Women, Female Translators, Languages of translations

GİRİŞ

Hz. Peygamber'in vefatından sonraki yıllarda kadınların ilmî çalışmalar içinde aktif bir şekilde yer aldıkları bilinmektedir. Nitekim Kur'an'ın nüzûlü, ilk vahiy, vahyin geliş şekilleri, nüzûl sebepleri, Kur'an'ın mahiyeti, muhtevası, tefsiri gibi hususlar hakkında Hz. Aişe'den gelen rivâyetlerin sayısı oldukça fazladır. Hz. Peygamber'in diğer eşlerinin de bu alanda önemli bir mevkileri vardır. O dönemler bu konuda söz sahibi olanlara bakıldığında üç önemli isim görülüyor; bunlar Abdullah b. Mes'ûd, Ubey b. Ka'b ve Abdullah b. Abbas'tır. Bunların dördüncüsü Hz. Aişe'dir. Buna göre sahabe devrinde Kur'an ve tefsir alanında şöhret bulmuş sahabiler arasında kadınların oranı $\frac{1}{4}$, başka bir ifadeyle %25 oranındadır. Abdullah b. Amr b. el-As, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Ebû Hüreyre gibi sahabiler hesaba katıldığında da bu oran çok fazla değişmeyecektir. Çünkü bunlar kadar Ümmü Seleme, Safiyye, Cüveyriye, Hafsa, Zeynep, Esmâ bintü Ebubekir ve daha başka hanımlar da Kur'an'la ve tefsirle iştiler. Buna göre bir oranlama yapıldığında kadınların payı azımsanmayacak bir noktadadır. Kur'an'ın kadın-erkek tüm insanlara hitap eden bir eser olduğu ve içindeki emir ve yasaklardan da kadın-erkek bütün mükelleflerin aynı şekilde sorumlu olduğu, onu anlamak, anlatmak ve aktarmanın da kadın-erkek tüm Müslümanlara düşen bir vecibe

olduğu göz önünde bulundurulunca o zamanlar hanımların böyle aktif bir şekilde Kur'an'la ilgilenmiş olmalarını gayet normal ve olması gereken bir durum olarak görmek gerekir.

Ancak sahabe neslinden sonraki yıllarda kadınların yavaş yavaş bu alanlardan ellerini çektikleri, bir müddet sonra da bu işi tamamen bıraktıkları görülüyor. Öyle ki yirminci yüzyılın ortalarına kadar tefsirle iştiğal etmiş zikre değer bir bayan isim neredeyse yok gibidir.

Elbette bunun için bir takım sebepler zikretmek mümkündür. Sosyal şartlar, siyasi gelişmeler, toplumsal algılar, ailevî meseleler, eğitim-öğretimle ilgili sıkıntılar, ticârî ve iktisâdî sorunlar, askerî problemler, dinî anlayışlar gibi hususlar kadınların iyi bir eğitim alıp ilmî eser üretmekten uzak durmasında etkili olmuştur denebilir. Daha başka bazı gerekçeler de ortaya konabilir. Bütün bunların bu meselede rolü olduğu bir vakıadır. Ancak her ne sebeple olursa olsun böyle bir durumun vuku bulmuş olması, İslam ilim tarihi için bir eleştiri sebebidir. “Kadınlar bolca kitap yazsalar da bugünkü durumdan farklı bir netice mi hâsıl olacaktı?” diye sorulabilir. Belki farklı olurdu, belki de olmazdı. Ancak mesele, neticenin farklı olup olmaması değildir. Çünkü bu mantıkla hareket edildiğinde erkekler tarafından üretilmiş mevcut pek çok eserin yazılmasının gereksiz olduğu da ileri sürülebilir, çünkü bunların büyük bir kısmı olmasaydı, yine de mevcut netice değişmeyecekti. Olaya bu zaviyeden bakmamak lazımdır. Asıl mesele, kadının da erkek gibi ilim dünyasında üretken bir kişilik olarak yer almasıdır. Nitekim günümüzde sayıları az da olsa eskiye göre daha fazla kadın ilim aleminde söz sahibi olabilmekte, ürettiği eserlerle kendini kanıtlayabilmektedir. Biz bugün konuya “bu kadınların yazdıkları, toplumda neyi değiştirmiştir, neyi değiştirmektedir?” diye bakmıyoruz. Bununla birlikte belki de kadının narin ve nazik elinin değmesi bir merhamet damarının, bir şefkat pınarının, bir muhabbet kaynağının etkili olmasına imkan sağlayacaktır ve bu imkân geliştikçe, genişledikçe; annelik ruhu dünyayı bir hâle gibi sardıkça, bir şefkat tülü gibi örttüğçe birçok şey değişecektir.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde kadınların Kur'an ilimleri ve tefsir alanında birtakım çalışmalar yaptıklarına şahit olunuyor. Günümüzde olduğu gibi daha önceki asırlarda da Kur'an'ı hıfzeden, başkalarına ezberleten çok sayıda kadının olduğu biliniyorsa da biz burada bu konuyu ele almadığımız için onları hâriç tutuyoruz. Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren tefsir alanında eser üreten hanımlar görülüyor. Özellikle yirmibirinci asırda tefsir alanında çalışma yapan hanımların sayısında daha fazla artış olmuştur. İran'dan Nusret Begüm el-İsfehânî (v. 1403/1982), Kur'an'ın tamamını *Mahzen-ı İrfân der Tefsir-ı Kur'ân* adıyla 15 cilt halinde Farsça olarak tefsir etmiştir. Yine İran'dan Zehra Rusta (v. 1423/2002) da Kur'an'ı *Beyânî ez Kur'ân* adı ile 4 cilt halinde Farsça tefsir edenlerden biridir. Kur'an'ı tefsir eden başka bir İranlı hanım Seyyide Sadîka Sahibkâr adındaki hanımdır. Bu hanımın *Tefsir-i Revan* adındaki eseri 30 küçük kitaptan ibarettir. Mısır'dan Aîşe Abdurrahman Bintu's-Şâti' (v. 1419/1998) kısa 16

süreyi *et-Tefsîru'l-Beyânî* adıyla 2 kitap halinde tefsir etmişken, Türkiye'den Semra Kürün Çekmegil, Kur'an'ın tamamını *Okuyucu Tefsiri* adıyla 13 cilt, Medine Balcı da *Dergâhu'l-Kur'ân* adında 9 cilt halinde Türkçe olarak tefsir etmişlerdir. Filistin'den Naile Haşim Sabrî'nin *el-Mubsir li nûri'l-Kur'ân* adlı tefsiri 16 ciltten oluşmaktadır. Zeynep Gazali (v. 1426/2005), Keriman Hamza, Necla Yasdıman, Nuray Oktay gibi isimler de bu dönemlerde Kur'an'ı tefsir etmişlerdir. Günümüzde bütün dünyada Kur'an'ı tefsir eden hanımların sayısının yirmi civarında olduğunu söyleyebiliriz.¹

Kur'an'ın Müslüman hanımlar tarafından yapılmış tercümelerine gelecek olursak bunları aşağıda detaylı bir şekilde vermeye çalışacağız.

Kur'an'ın tamamını tercüme etmiş olan hanımların bir kısmı bunu tek başlarına yapmışlardır. Bazı hanımlar ise Kur'an-ı Kerim'i bir heyet içerisinde tercüme etmişlerdir. Bu heyet tamamı hanımlardan oluşan bir heyet olabildiği gibi, bir kısmı erkek bir kısmı da hanımlardan oluşan bir ekip de olabilmektedir. Heyetin içinde bulunan hanım ya erkek ortağının karısıdır veya kızıdır. Kur'an'ı tek başına tercüme etmiş olan hanımlarla ortak tercüme etmiş olan hanımları iki ayrı başlık altında verebiliriz. Ya da tercümeleri yaptıkları dillere göre de tasnif etmek mümkün idi. Ancak kronolojik sırayı bozmamak ve tarihî süreci takip etmek maksadıyla bunların tamamını bir arada vermeyi uygun gördük. Fakat değerlendirme kısmında bu tasniflere dikkat çekeceğiz. Biz burada sadece Kur'an tercümesi niteliğindeki eserleri zikredeceğiz; tefsir yönü ağır basan eserlere yer vermeyeceğiz.

Ayrıca Kur'an'ın tamamını değil, bir kısmını tercüme etmiş olan hanımlar da vardır; bu cümleden olarak Şehriyar Banu Hanım (Urduca Kur'an Tercümesi 1993), Jamal-un-Nisa bint Rifâî (*The Qur'ân Translation and Study* adlı İngilizce Kur'an Tercümesi 1995), Aneela Khalid Arshed (*The Bounty of Allah* adlı İngilizce Kur'an Tercümesi 1999), Camille Adams Helminski (*The Light of Dawn: Daily Readings from the Holy Qur'an* adlı İngilizce Kur'an Tercümesi 2000), Ayşe Şener (*Anlaman İzinde* adlı Türkçe Kur'an Tercümesi 2015) gibi isimleri zikredebiliriz. Ancak bu çalışmada sadece Kur'an'ın tamamını çevirenleri ve onların tercümelerini işlediğimiz için bunlara yer vermedik.

Kutsal metinlerin kadınlar tarafından çevirileri üzerine yapılmış muhtelif çalışmalar mevcuttur. Ancak biz burada sadece Kur'an çevirileriyle ilgili olanlara

¹ Hidayet Aydar, *Hanım Müfessirler* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 90-348; Hidayet Aydar - Mehmet Atalay, "Female Scholars of Quranic Exegesis In the History of Islam", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2014), 1-34; Hadîce Muhammed Mahmûd, *Ebrezu cuhûdi'n-nisâi fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm munzu'l-karnî'r-râbi' aşer el-hicrî* (Karimeknes79 nâşirûn, 2021), 38-248; Mehdi Mehrizi, "Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim", *Beyyinât* 49-50 (2006), 35; Afâf Abdulğafûr Humeyd, "Min cuhûdi'l-mer'ati fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm fi'l-asri'l-hadîs", *Mecelletu kulliyeti's-şerîa ve'd-dirâsât el-İslâmiyye* 25 (2007), 169-229; Abdullah Ahmed Zeyûb, "Cuhûdu'l-mer'ati'l-muâsire fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm", *Dirâsât ulûmu's-şerîa ve'l-kânûn* 47/2 (2020), 98-111; Osman Bayraktutan - Nihat Demirkol, "Türkiye'deki Bazı Kadınların Tefsir Çalışmaları", *Uluslararası İslam ve Kadın Çalıştay 9 Haziran 2018 Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* (Iğdır: Iğdır Üniversitesi, 2018), 593-603.

değineceğiz. Kur'an'ın Müslüman kadın mütercimleri konusunda daha önce yapılmış çalışmalara baktığımızda bizim burada yapmakta olduğumuz gibi yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlamadık. Bununla birlikte bazı çalışmalarda Müslüman hanım mütercimlerden bahsedildiği olmuştur. Bu konuda en önemli çalışma Rim Hassen tarafından hazırlanmış olan *English Translations of the Quran by Women: Different or Derived?* adlı doktora tezidir. Hassen burada diğer bazı hanım mütercimler yanında ayrıca Müslüman bir aile ortamında doğup büyümüş Müslüman hanımlar olan Samira Ahmad, Amatul Rahman Omar, Taheereh Safferzadeh gibi bazı hanım Kur'an mütercimlerinden söz etmiş; bazı âyetlere yaptıkları çeviri üzerinden tercümelerine değinmiş; zaman zaman haklarında bazı kısa bilgiler de vermiştir.² Hassen'in maksadı Kur'an'ı tercüme etmiş Müslüman hanımları ve tercümelerini tanıtmak değil, onların bazı yorumları üzerinden değerlendirmeler yapmaktır. Hassen "English Translation of the Quran by Women: The Challenges of "Gender Balance" in and Through Language"³ adlı çalışmasında da konuya kısmen değinmiştir. Konumuzla alakalı diğer önemli bir çalışma yine Rim Hassen ve Adriana Şerban'ın editörlüğünde hazırlanan *Women Translators of Religious Texts* adlı edit kitap çalışmasıdır. Bu çalışmanın ilanını⁴ gördüğümde Kur'an'ın hanımlar tarafından tercümesine dair dikkat çeken çalışmaların olacağını ümit etmiştim, ancak yayını incelediğimde konuyla ilgili mühim bir çalışmanın olmadığını müşahede ettim. Nitekim çalışmada biri Sema Üstün Külünk'ün "The uncharted experience of women translators of the Qur'an in Turkey", diğeri de Yazid Haroun'a ait "When women and men collaborate to translate the Qur'an: An 'interactive' approach" adlı iki çalışmadan başka bir şey tespit edemedim. Külünk, çalışmasında Medine Balcı, Necla Yasdıman ve Ayşa Zeynep Abdullah'ın tercümeleri üzerinde kısa bazı bilgiler vermiştir.⁵ Haroun ise makalesinde Samira Mohamed Ahmed'in, babası Mohamed Ahmed ile birlikte yaptığı *The Koran Complete Dictionary and Literal Translation* adlı İngilizce çeviride, kadınlarla ilgili olan Nîsâ sûresi 34 ve Bakara 228. âyetlerin nasıl tercüme edildiği üzerinde durmuştur.⁶ Bunların dışında kayda değer bir çalışma bulamadık. İslam aleminde yukarıda temas ettiğimiz gibi Kur'an'ı tefsir eden hanımlarla ilgili bazı çalışmalar vardır ancak bunlar hanım mütercimlerle değil, hanım müfessirlerle ilgili çalışmalar oldukları için bunlardan bahsetmeyeceğiz. Dolayısıyla çalışmamız bu yönüyle özgün olmaktadır.

² Rim Hassen, *English Translations of the Quran by Women: Different or Derived?* (Coventry: University of Warwick, Doktora Tezi, 2012), 66-175.

³ Rim Hassen, "English Translation of the Quran by Women: The Challenges of 'Gender Balance' in and Through Language", *MonTI. Monografias de Traducción e Interpretación* 3 (2011), 213-229.

⁴ Andriana Şerban - Rim Hassen, "Introduction: Women Translators of Religious Texts", *Parallèles* 23 (2022), 3-9.

⁵ Sema Üstün Külünk, "The uncharted experience of women translators of the Qur'an in Turkey", *Parallèles* 34/1 (2022), 142-150.

⁶ Yazid Haroun, "When women and men collaborate to translate the Qur'an: An 'interactive' approach", *Parallèles* 34/1 (2022), 184-189.

Ayrıca faydalı olacağını göz önünde bulundurarak tespit edebildiğimiz kadarıyla kendisinden bahsettiğimiz hanımların ve tercümelerinin kapağının fotoğrafını burada vermeyi uygun gördük.

Çalışmada isimlerin öncesinde verilen tarih, eserin basıldığı yılı gösteriyor.

1. Tarih Boyunca Kur'an'ı Tercüme Etmiş Olan Müslüman Hanımlar

Kur'an tercümeleleri açısından bakıldığında tarih boyunca oluşturulmuş Kur'an tercümelerinin büyük oranda erkeklere ait olduğu görülmektedir. Bir araştırmada 2020 yılı itibariyle dünyada 1626 adet tam Kur'an tercümesinin yapıldığı, bunların içinde 49 kadının da görev aldığı belirtilmiştir.⁷ Erkekler tarafından yapılmış olan Kur'an tercümelerinin tarihi, mîlâdî onuncu asırlara kadar gidebiliyorken, Kur'an'ın hanımlar tarafından yapılmış olan tercümelerini görmek için ondokuzuncu asrın ortalarını, hatta bir Müslüman hanım tarafından yapılmış olanını müşahede etmek için 1980'li yılları beklemek gerekecektir. Bu tarihe kadarki zamanda herhangi bir Müslüman hanımın Kur'an'ı tercüme ettiğine tesadüf etmedik. Gerçi bir makalenin sınırlarını aşacağından burada yer veremediğimiz ancak "Kur'an-ı Kerim'i Tecüme Etmiş Olan Mühtedi Hanımlar" adındaki çalışmada bahsedeceğimiz üzere 1861 yılında mühtedi cariye bir Müslüman olan Fatma Zaida tarafından Fransızca bir Kur'an tercümesi neşredilmiştir. Öte yandan yine "Kur'an-ı Kerim'i Tercüme Etmiş olan Gayr-i Müslim Hanımlar" adıyla müstakil olarak neşretmeyi düşündüğümüz bir çalışmada değinileceği üzere gayr-i Müslim hanımlar tarafından 1980 öncesinde yapılmış bazı tercümeleler de mevcuttur. Ancak bunlar burada sınırını çizdiğimiz çalışmamızın kapsamı dışında kaldıklarından üzerinde durulmayacaktır. Buna göre, Kur'an'ın Müslüman hanımlar tarafından tercüme edilmesi hareketi, Kur'an'ın hanımlar tarafından tefsir edilmesi girişimleriyle aynı tarihlere tekabül etmektedir. Bir Müslüman hanım tarafından yapıldığını tespit edebildiğimiz ilk Kur'an tercümesi, aşağıda bahsedeceğimiz Banu Kevkeb adlı hanımın tercümesidir.

1.1. (1983) Banu Kevkeb Pûrrençber (v. 1991) ve Farsça Kur'an Tercümesi:

Farsça, Kur'an-ı Kerim'in bir bütün hâlinde tercüme edildiği ilk dildir⁸ ve tarih boyunca çok sayıda Farsça Kur'an tercümesi yapılmıştır.⁹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla Kur'an'ı Farsçaya tercüme eden ilk hanım Banu Kevkeb Pûrrençber adındaki hanımdır. Bu hanım 1903 yılında Şiraz'da ilimle işigal eden bir aile ortamında doğmuş ve küçük yaşlarda dinî ilimler öğrenmeye başlamıştır. Ayrıca 16 yaşından itibaren çocuklara

⁷ Hidayet Aydar, "Dünya Dillerindeki Kur'ân Tercümeleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme", *Tafsir Dergisi* 2/1 (2022), 64-65.

⁸ Abdulğafûr b. Abdilhak Belûşî, "Târîhu Tetavvuri Tercemeti Maâni'l-Kur'âni'l-Kerîm ila'l-Luğati'l-Fârisiyye", *Nedvetu Tercemeti Maâni'l-Kur'âni'l-Kerîm Takvîmun li'l-Mâdî, ve Tahtîtun li'l-Mustakbal* (el-Medine el-Münevvere: Mucammau'l-Melik Fehd li Tibâati'l-Mushafi'- Şerîf, 1423), 4-13; Zehra Reyahi Zemin, "Tarih-i Terceme-i Farisi Kur'an Kerim", *Peyam Cavidan* 6 (ts.), 134-142; Hâiri, *Kur'ân Farisi Kuhên: Tarih, tahrirha, tahlil* (Tahran: Merkez Pejuheşi miras mektub, 2007), 1/16-122.

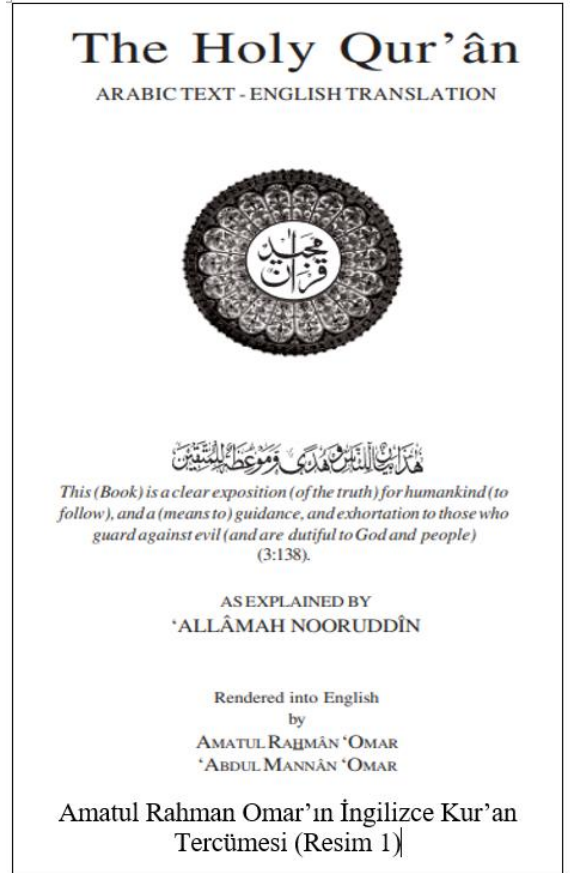
⁹ Aydar, "Dünya Dillerindeki Kur'ân Tercümeleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme", 47.

Kur'an'ı kolayca öğretecek yöntemler geliştirmekle uğraşmış ve bu konuda önemli başarılar elde etmiştir. 27 yaşındayken gözlerini kaybettiği, rüyasında Hz. Fatıma'yı görerek şifa bulup iyileştiği anlatılmıştır. Bu hanım 17 Mart 1991 tarihinde 88 yaşında vefat etmiştir.¹⁰

Kevkeb Hanımla ilgili yaptığımız uzun araştırmalarda onun, hayatını Kur'an'a adanmış bir kadın olduğuna ve Kur'an'ı kendi kendine öğrenmek yönünde büyük gayretler sarfettiğine dair çok bilgiye rastladıysak da buralarda, yapmış olduğu Kur'an tercümesine dair bir malumata tesadüf etmedik. Ancak Mehdî Mehrîzî tarafından yazılmış olan "Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim" adlı çalışmada kadınlara ait Kur'an tercümeleri verilirken birinci sırada "terceme-i mensub be hanım Kevkeb Pûrrençber" ara başlığıyla adı yazılmadan bu hanıma nispet edilen bir Kur'an tercümesinden bahsedilmiştir.¹¹ Buna göre mütercim Kevkeb Hanım, âyetleri Arapça kelimelerin Farsça karşılığını yazarak kelime kelime tercüme etmiştir, tercümesinde herhangi bir açıklama, düz cümle halinde çeviri mevcut değildir. Tercümenin son kısmı 1983 yılında tamamlanarak Tahran'da İntişarat-i İslami tarafından basılmıştır.¹² Çok aramamıza rağmen eseri elde edemedik; ne Kevkeb Hanımla ne de tercümesiyle ilgili herhangi bir görsel de tespit edemedik.

1.2. (1990) Amatul Rahman Omar (v. 1990) ve *The Holy Quran: Arabic Text and English Translation* Adlı İngilizce Kur'an Tercümesi

İngilizce, Kur'an'ın oldukça erken dönemde tercüme edildiği Avrupa dillerinden biridir. İngilizceye Kur'an-ı Kerim'i tercüme eden ilk kişi Alexander Roos'tur (v. 1654). Roos, Kur'an'ı Fransızcaya çeviren ve 1647 yılında bastıran Andrey du Ryer'in (v. 1660) tercümesini 1648 yılında Fransızcadan İngilizceye aktarmıştır. Bu, İngilizcedeki ilk Kur'an çevirisidir.¹³ Bundan

- ¹⁰ "Kevkeb Pûrrençber", *rasekhood.net* (2020); "Date History Derguzeşt banu kevkeb purrençber müderris-i Kur'an (1370 ş)", *Tuba* (Erişim 11 Temmuz 2022).
- ¹¹ Mehrizi, "Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim", 34.
- ¹² Abdurrahim Akîkî Bahşâyeşî, "Tabakât-ı müfessirân-ı Şîa cild pencem", *Merkez ta'lîmât-I İslâmî*, ts.; "Kevkeb Pûrrençber", *rasekhood.net* (2020); "Date History Derguzeşt Banu Kevkeb Pûrrençber müderris-i Kur'an (1370 ş)", *Tuba* (Erişim 11 Temmuz 2022).
- ¹³ J. D. Perason, "Appendix: Bibliography of Translations of the Qur'an into European Languages", *Arabic Literatur to the End of the Umayyad Period*, ed. A.F.L. Beeston - T.M. Johnstone - R.B. Serjeant - G.R. Smith, (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 507; Ekmeleddin İhsanoğlu, "Introduction to the History of Translating the Meanings of the Holy Qur'an", *World Bibliography of Translations of the Meaning of the*

sonra da Kur'an İngilizceye tercüme edilmeye devam etmiştir. Özellikle günümüzde dünyada en çok bilinen ve en fazla kullanılan dillerin başında gelmesi hasebiyle çok sayıda kişi Kur'an'ı İngilizceye tercüme etmiştir. Bunlardan biri de Amatul Rahman Omar'dır.

Amatul Rahman Omar Pakistanlı olup eşi Abdul Mannan Omar ile birlikte Kur'an-ı Kerim'i *The Holy Qur'an: Arabic Text and English Translation* adı ile İngilizceye tercüme etmiştir (Bk. Resim 1). Amatul Rahman, 1950 yılında Pencap Üniversitesi'nde Arapça alanında yüksek lisans derecesi elde etmiştir. Ömrünün büyük kısmını Arapça-İngilizce eğitimi vermekle geçirmiştir.¹⁴ Kur'an'ı İngilizceye tercüme etmiş zatlardan biri olan Şer Ali'nin kızıdır. Tercümede meşhur Kadiyani lideri olan Hakim Nooruddin'in basılmamış olan Urduca Kur'an tercümesi esas alınmıştır.¹⁵ Eser ortak bir tercümedir. Tercüme, Amatul Rahman'ın vefatından kısa bir süre önce 1990 yılında tamamlanmış ve ilk baskısı da bu yılda olmuştur. Tercümede Kadiyani kavramları kullanılmış ve Kadiyani zihniyeti yansıtılmıştır. Esasen tercüme yapan Abdul Mannan, Hakim Nooruddin'in oğlu, Amatul Rahman ise gelinidir. Tercümede kadınların önemine ve İslam toplumundaki rolüne çok vurgu yapılmıştır.¹⁶ Buna göre Amatul Rahman, Kur'an'ı İngilizceye tercüme eden ilk hanım olmaktadır. Nitekim tercümede de "Amatul Rahmân is probably the first Muslim woman in the Islamic history to translate the Holy Qur'ân in English"¹⁷ denerek bu husus belirtilmiştir.

Eserin başından itibaren sayfa 74'e kadar Kur'an hakkında muhtelif bilgiler verilmiş, önce akıl, savaş, kadın farklı konuların Kur'an nazarındaki durumu açıklanmıştır.¹⁸ Yine burada mütercimler hakkında bilgi de sunulmuştur.¹⁹

Tercümede sayfanın sağ tarafında Arapça metin, sol tarafında ise İngilizce tercüme yer almıştır. Mütercim besmeleyi "With the name of Allâh, the Most Gracious, the Ever Merciful, (I commence to read the Holy Book)." şeklinde çevirmiştir.

Holy Quran, Printed Translations, 1515-1980, (İstanbul: IRCICA Yayınları, 1986), XXXVI; Daoud Mohammad Nassimi, *A Thematic Comparative Review of Some English Translations of The Qur'an*, (Doktora Tezi, The University of Birmingham, 2008), 49; Fahad M. Al-Malik, *Performative Utterances: Their Basic and Secondary Meanings with Reference to Five English Translations of the Meanings of the Holy Qur'an*, (Doktora Tezi, Durham University, 1995), 17; Ahmed Saleh Elimam, *Marked Word Order in the Qur'an and its English Translations: Patterns and Motivations*, (Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2013), 11-12; Mordechai Feingold, "The Turkish Alcoran: New Light on the 1649 English Translation of the Koran", *Huntington Library Quarterly* 75/4 (2013): 476.

¹⁴ Allamah Nooruddin, *The Holy Qur'ân Arabic Text - English Translation*, çev. Amatul Rahman Omar - Abdul Mannan Omar (Germany: Muhabbat Sarâ, 1990), 73.

¹⁵ Nooruddin, *The Holy Qur'ân*, 73.

¹⁶ Hamid Sayed Ekram Ahmed, *Pragmatic Dimensions of Select English Translations of the Holy Quran* (India: Aligrah Muslim University, Doktora Tezi, 2017), 30; Hassen, *English Translations of the Quran by Women*, 71-73.

¹⁷ Nooruddin, *The Holy Qur'ân*, 73.

¹⁸ Nooruddin, *The Holy Qur'ân*, 1-66.

¹⁹ Nooruddin, *The Holy Qur'ân*, 71-72.

1.3. (1991) Kevser Abdusselam el-Buheyrî ve *Les Sens du Coran* Adlı Fransızca Kur'an Tercümesi

Fransızca, Kur'an'ın oldukça erken dönemlerde tercüme edildiği önemli Batı dillerinden biridir.²⁰ Bu dil aynı zamanda Avrupa'da Kur'an'ın aslından çevirisinin

Kevser Abdusselam el-Buheyrî ve Fransızca Kur'an Tercümesi (Resim 2)

yapıldığı ilk dildir. André Du Ryer ile başlayan²¹ Kur'an'ı aslından tercüme etme hareketi günümüzde de devam etmektedir. Bugüne kadar Fransızca elliye yakın Kur'an Tercümesi yapılmıştır²² ki bunlardan biri de Kevser Abdusselam el-Buheyrî adındaki hanıma aittir.

Kevser Abdusselam el-Buheyrî, Mısır Yüksek Şeriat Mahkemesinin (el-Mahkeme el-Ulyâ eş-Şer'iyye) reisi Abdusselam el-Buheyrî'nin kızıdır. Kahire Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora dereceleri elde etmiştir. Kahire Üniversitesi'nde Fransız Dili Bölümü başkanı olmuştur. Suudi Arabistan'da Melik Abdulaziz Üniversitesinde uzun süre Fransız Dili dersleri vermiştir. 1982 yılında Tebuk'de Edebiyat Fakültesinin dekanlığını yapmıştır. Fransız dili ve kültürünün yayılmasına yaptığı katkılar sebebiyle Fransız Devleti tarafından (Chevalier dans l'ordre Académiques des Palmes) nişanı ile ödüllendirilmiştir. Fransızca ve Arapça çok sayıda eseri yayımlanmıştır.²³

Uzun yıllar verdiği eğitim ve yazdığı eserlerle Fransız dili ve kültürünün yayılmasına büyük katkı veren Kevser el-Buheyrî, hayatının sonlarında İslam'a ve Müslümanlara hizmet maksadıyla Kur'an-ı Kerim'i Fransızcaya tercüme etmeyi murat etmiş ve büyük bir hevesle bu işe koyulmuştur. Bunu da özellikle Fransızca konuşan Müslümanların rahat okuyup anlayabilecekleri ve hatalardan beri bir tercüme olan

²⁰ Sylvette Larzul, "Les premières traductions françaises du Coran, (XVIIe -XIXe siècles)", *Archives de sciences sociales des religions*, Éditions de l'ehess 147 (2009), 147-148.

²¹ Ramazan Adıbelli, "İlk Fransızca Kur'an Tercümesi: André Du Ryer Ve L'alcoran De Mahomet Adlı Eseri", *bilimname* 43/2 (2020), 220-237; Muhammed Bab Şeyh, "Tercemetu Andrey Du Ryer li maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm; Kırâe fi'l-mehec ve'l-makâsîd", *fi't-Terceme* 5/1 (2017), 47-80.

²² Aydar, "Dünya Dillerindeki Kur'ân Tercümeleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme", 52-53.

²³ Dâlyâ Muhammed es-Seyyid Tûhî, "Meleffu tercmeti maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm Ruvvâdu'l-edeb ve't-terceme Prof. Dr. Kevser Abdusselam el-Buhayerî", *Mecelletu'l-elsin li't-terceme* 11 (2013), 75-78.

ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak yapmıştır. Çünkü daha önce Fransızcaya yapılmış olan tercümelerin çoğu Fransız oryantalistler tarafından yapılmış içinde çok hata ve hatta art niyet bulunan tercümelerdir.²⁴

Kevser Abdusselam'ın Kur'an'ı tercüme etmeyi içinden geçirdiği günlerde bir Afrika ülkesi, Fransızca konuşan halkına tavsiye etmek üzere Fransızca üç ayrı Kur'an tercümesini Ezher Üniversitesi rektörlüğüne göndermiş ve bunların hangisinin daha iyi olduğuna dair bilgi vermelerini istemiştir. Üniversite de bu konuda Kevser Hanımı görevlendirmiş, o da bu tercümelerdeki hataları tadat ettiği genişçe bir rapor hazırlayıp Mucemmu Buhûs el-İslâmiyye'ye sunmuştur. Kevser Hanım raporu hazırlarken, iyi derecede Fransızca bilen Müslüman bir kişinin yapacağı Fransızca Kur'an tercümesine ne kadar ihtiyaç olduğunu çok iyi anlamış ve bunun de etkisiyle niyetlendiği bu tercüme yapmaya başlamıştır.²⁵

Kevser el-Buheyrî, tercümesini (bk. Resim 2) temel İslâmî kaynaklardan yararlanarak ve Mucemmu Buhûs el-İslâmiyye ile istişare içinde, sadece Fransızca konuşan Müslümanlara daha iyi ve güvenilir bir tercüme sunmak maksadıyla yapmıştır. Bunun için tercümesini Taberî, er-Râzî, Ferid Vecdî, Abdulcelil İsa, Şeyh Haseneyn Muhammed Mahlûf, Mahmûd Şeltût, Abdurrahman el-Meydânî, Şevkî Dayf, Muhammed Müteveli eş-Şa'râvî gibi eski ve modern döneme ait muhtelif müfessirlerin eserlerini esas alarak hazırlamıştır. Ayrıca Kahire'de ulûmu'l-Kur'ân ve tefsir alanında meşhur olan alimlerle, Mekke'de bulunan Râbitatu'l-Âlemi'l-İslâmî'nin alimleriyle istişareler yapmaktan geri durmamıştır. Tercümesinde diğer tercümelerde olduğu gibi Yahudi ve Hristiyan dinlerinin inanç ve ibadetleriyle ilgili kavramlar yerine Kur'ânî ve İslâmî kavramlar kullanmayı tercih etmiştir.²⁶

Kevser el-Buheyrî'nin bu tercümesi başta Mucemmu'l-Buhûs el-İslâmiyye'nin başkanı Abdussabûr Şahîn olmak üzere bir grup âlim tarafından incelenmiş ve takdirle karşılanmıştır.²⁷

Kevser Hanımın tercümesi *Les Sens du Coran* (Tercemetu Maâni'l-Kur'âni'l-Kerîm/Kur'an'ın manaları) adını taşımakta, 3 cilt 1583 sayfadan ibaret bulunmaktadır. Dört yıllık bir emeğin sonunda 1988 yılında tamamlanmıştır. Tercümede zaman zaman düşülen dipnotlarda kelime ve ibareden neyin kastedildiği açıklanmış, muhtelif müfessirlerin görüşleri serdedilerek âyetin daha rahat anlaşılması sağlanmıştır. Şayet tercüme ettiği âyetle ilgili bir sebep-i nüzûl varsa onu da göz önünde bulundurmıştır.

²⁴ Mehâ bintu Abdillâh b. Muhammed Hedeb, *Kitâbetu'l-Kur'âni'l-Kerîm bi ğayrı resmi'l-Osmânî dirâse târîhiyye ve mevdu'iyye* (Riyâd: Câmiatu'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 1427), 330.

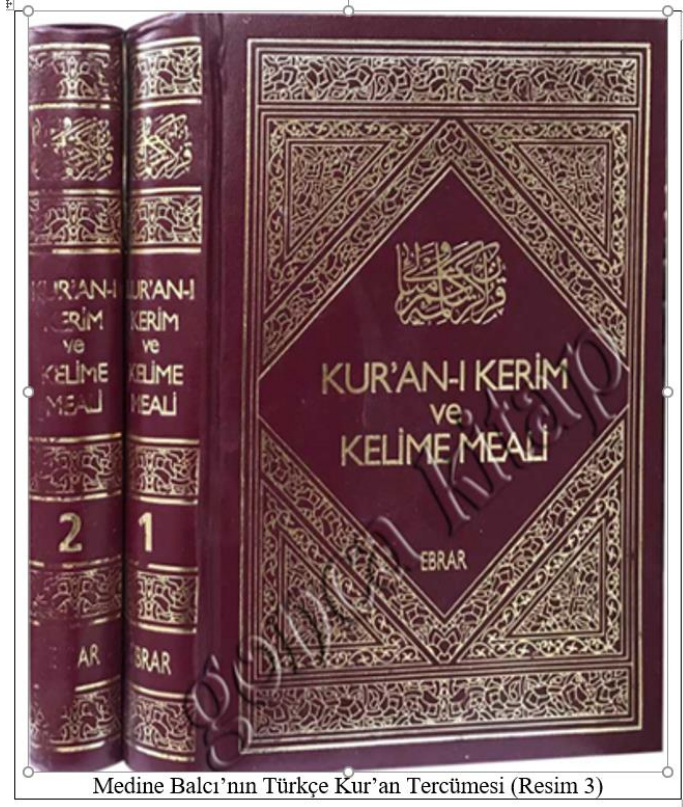
²⁵ Tûhî, "Ruvvâdu'l-edeb ve't-terceme Prof. Dr. Kevser Abdusselam el-Buhayerî", 79.

²⁶ Tûhî, "Ruvvâdu'l-edeb ve't-terceme Prof. Dr. Kevser Abdusselam el-Buhayerî", 79-80.

²⁷ Tûhî, "Ruvvâdu'l-edeb ve't-terceme Prof. Dr. Kevser Abdusselam el-Buhayerî", 80.

Sürenin ismiyle muhtevası arasındaki münasebet ve daha başka bazı hususiyetler de tercümeyle ilgili olarak zikredilmiştir. Tercümenin basımı 1991 yılında gerçekleşmiştir.²⁸

1.4. (1993) Medine Balcı ve *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali* Adlı Türkçe Kur'an Tercümesi

Medine Balcı'nın Türkçe Kur'an Tercümesi (Resim 3)

Türkçe, Farsçadan sonra Kur'an'ın bir bütün halinde tercüme edildiği ikinci dildir. Türkler eski dönemlerde Kur'an'ı tercüme ve tefsir etmeye önem vermişlerse²⁹ de bilhassa Cumhuriyet döneminde bu alanda büyük aşamalar kat'edilmiş, çok sayıda eser vücuda getirilmiştir.³⁰

Son dönemlerde hanımlar da Türkçe dinî literatür içinde yer almış, gittikçe de payları artmıştır. Tefsir ve Kur'an tercümesi alanında da hanımların önemli bir yer tutmaya başladığı görülüyor. Bu cümleden zikredilmesi gereken ilk isim Medine Balcı'dır.

Medine Balcı 1959 yılında Erzincan'da mütedeyyin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. O zamanlar kız öğrencilerin dinî usuller dairesinde resmî okullarda okuması imkânsızdı. O yüzden Balcı, medrese eğitimi veren kurumlarda okumuş, özel dersler almıştır. Bilhassa Fahreddin Dinçkol (v. 1993) hocadan çok istifade etmiş; onun teşvikiyle Tefsir-Hadis alanında önemli okumalar yapmıştır. Hocası Dinçkol'un tavsiyesiyle 1973 yılından itibaren kendisi dersler vererek öğrenci yetiştirmeye başlamıştır. Kendisinin ifadesiyle bini aşkın öğrenci yetiştirmiştir. Yine hocasının önerisi üzerine 1990'lı yıllardan itibaren eser yazmaya başlamıştır.³¹ İlk eseri *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali* adlı Kur'an

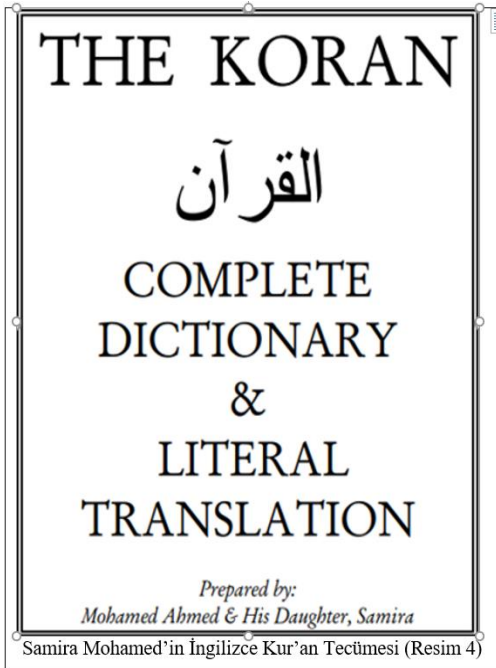
²⁸ Tûhî, "Ruvvâdu'l-edeb ve't-terceme Prof. Dr. Kevser Abdusselam el-Buhayerî", 80-81.

²⁹ İlhami Günay, *Başlangıçtan Bugüne Kur'an'ın Türkçe Tefsir ve Tercümesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 421-512; Halil Şimşek, "Turks and Their Translations/ Commentaries on the Qur'ân: An Historical and Bibliographical Survey (Türkler ve Kur'ân Tercüme ve Tefsirleri: Tarihî Ve Bibliyografik Bir İnceleme)", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2019), 400-419.

³⁰ Sadrettin Gümüş, "Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 (2015), 290-329; Halil Uysal, "Cumhuriyet Dönemi Kur'an Araştırmaları", *makâlât* 1 (1999), 139-263.

³¹ "Medine Balcı Kimdir?", *Dergah-ul-Kuran* (Erişim 29 Haziran 2022); Külünk, "The uncharted experience of women translators of the Qur'an in Turkey", 143.

tercümesidir (bk. Resim 3) ki bunu 2 cilt halinde 1991 yılında tab' etmiştir.³² Kelime kelime kırık mealle birlikte basılan bu eser, aynı zamanda tespitlerimize göre bu alanda Türk bir hanım tarafından yapılmış ilk çalışmadır.³³ Eserin başında düşülen “Önemli Not” başlığı altında bu mealin Arapça cümle bilgisine vâkıf olan veya Arapçaya aşinalığı olanlar için hazırlandığı belirtilmiş, buna dair bazı açıklamalar yapılmıştır. Sonra “İthaf” başlığı altında tercümenin, 1993 yılında vefat eden hocası Mehmed Fahreddin Dinçkol'a ithaf edildiği belirtilmiştir. Başında mealin nasıl okunması gerektiğine dair bazı açıklamalar yapılmış,³⁴ eserler ilgili yayınevi tarafından bir takdim yazısı yazılmış, ardından Medine Balcı'nın Önsözü yer almıştır. Balcı burada bu çalışmayı yirmi yıla yakın bir zamandır öğrencilerle birlikte muhtelif defterlerden okuduğunu, ancak bir kitap halinde basılmasının zaruret arz etmesi üzerine de basıldığını ifade etmiştir. Yine burada tercümesini *Celâleyn, Envâru't-tenzîl ve Ruhul-beyân* tefsirlerinin Arapçasından, Elmalılı Hamdi Yazır'ın (v. 1942) *Hak Dini Kur'an Dili* ve Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin (v. 1949) *Hülasatü'l-beyan* adlı Türkçe tefsirlerinden; meal olarak da Ömer Nasuhi Bilmen (v. 1971) ve Ali Fikri Yavuz (v. 1992) meallerinden istifade ederek hazırladığını belirtmiştir.³⁵ Tercümede Arapça âyetin altında her kelimenin Türkçe karşılığı yazılmıştır.³⁶ Sonuna bir lügatçe eklenmiştir. Eser baştan sona hocası Fahreddin Dinçkol'un denetiminden geçmiştir.³⁷

Samira Mohamed'in İngilizce Kur'an Tecümesi (Resim 4)

1.5. (1994) Samira Mohamed Ahmed ve *The Koran Complete Dictionary and Literal Translation* Adlı İngilizce Kur'an Tercümesi

Bu tercüme Samira Mohamed Ahmed ve Mısırlı olan babası tarafından ortaklaşa yapılmıştır. Samira, Almanya'da doğmuştur, hâlen Kanada'da ikamet etmektedir. İlmî Arapçasını Mısır'a giderek ve orada beş yıl kalarak geliştirmiştir.³⁸ *The Koran Complete Dictionary and Literal Translation* adındaki tercümeyi (bk. Resim 4) baba-kız birlikte yapmışlardır.³⁹ Tercümenin kaçta kaçının babaya, kaçta kaçının da kıza ait olduğuna dair bir bilgi yoktur.

Tercüme 1994 yılında Kanada'da elektronik ortamda neşredilmiştir. Baba-kız, tercümelerinin

³² Medine Balcı, *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali* (İstanbul: Ebrar Yayınları, 1991).

³³ Külünk, “The uncharted experience of women translators of the Qur'an in Turkey”, 143.

³⁴ Balcı, *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali*, 1: 4-6.

³⁵ Balcı, *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali*, 1: 10.

³⁶ Balcı, *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali*, 2-1192.

³⁷ “Medine Balcı Kimdir?”

³⁸ Haroun, “When women and men collaborate to translate the Qur'an: An ‘interactive’ approach”, 184.

³⁹ Hassen, *English Translations of the Quran by Women*, 69-70.

başında, çalışmaya beş yıllarını verdiklerini söylemişler; mevcut çevirilerin tercüme bakımından memnuniyet verici düzeyde olmadığını, her bir tercümenin, sahibinin mezhebini veya görüşünü yansıttığını ileri sürmüşler ve bundan dolayı bu tercüme yapmaya karar verdiklerini belirtmişlerdir. Onlara göre kendi tercümeleri her türlü mezhebî ve ideolojik bakış açısından uzak ve sadece Kur'an'ın tercümesini yansıtmaktadır.⁴⁰ Tercümede parantez cümleleri kullanılmış ve parantez içinde verilen kısımların Kur'an'da olmayan kendi ilaveleri olduğunu kaydetmişlerdir.⁴¹ Besmeleyi "By God's Name, the Merciful, the Merciful/Most Merciful"⁴² şeklinde çevirmişlerdir.

1.6. (1998) Rukiyye Mahmud Cabr (v. 2020) ve Aşira Muhammed Ahmed Kamil'in *Al-Montakhab la sélection dans l'exégèse du Saint Coran Arabe-Français* Adlı Fransızca Kur'an Tercümesi

Bu tercüme 1998 yılında iki hanım tarafından Fransızca olarak yapılmıştır.

1.6.1. (1998) Rukiyye Mahmud Cabr (v. 2020)

Rukiyye Cebr (Rokaya Gabr) hanım 1938 yılında Mısır'da doğmuş ve 2020 yılında vefat etmiştir. Rukiyye Hanım uzun süre Ezher Üniversitesinde Fransızca öğretim üyesi olarak görev yapmıştır.⁴³

1.6.2. (1998) Aşira Muhammed Ahmed Kamil

Aşire Kamil (Achira Kamel) ise Ayn Şems Üniversitesinde Fransızca öğretim üyesi

Aşira Muhammed Ahmed Kâmi ve Fransızca Kur'an Tercümesi (Resim 5)

olarak görev yapmıştır. Aşire Hanım 1969 yılında Edebiyat Fakültesi Fransız Dili Bölümünü bitirmiştir. 1973'te yüksek lisans, 1979'da da doktorasını tamamlamıştır. 2000 yılına kadar Fransız Dili Bölümünün başkanlığını yapmıştır. Fransızcadan Arapçaya ve

⁴⁰ Mohamed Ahmed - Samira Mohamed Ahmed, *The Koran Complete Dictionary and Literal Translation* (Canada: Internet, 1994), 2.

⁴¹ Ahmed - Ahmed, *The Koran Complete Dictionary and Literal Translation*, 4.

⁴² Ahmed - Ahmed, *The Koran Complete Dictionary and Literal Translation*, 10.

⁴³ Mehrizi, "Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim", 34.

Arapçadan Fransızcaya çok sayıda dinî ve edebî eser tercüme etmiştir.⁴⁴ Arkadaşı ve dostu Rukiyye Hanım kendisine Kur'an'ı, Meclisu'l-a'lâ li's-şuûni'l-İslâmiyye'nin talebi üzerine birlikte Fransızcaya tercüme etmesini teklif ettiğinde Allah'ın keliması gibi büyük bir eseri tercüme etmekten dolayı büyük bir ürperti ve heyecan duyduğunu belirtmiş,⁴⁵ Kur'an'ı Rukiyye Hanımla birlikte tercüme etmeyi (bk. Resim 5) kabul etmiştir.

Bu iki hanım 1995 yılında başladıkları tercüme işini yaz-kış demeden durup dinlenmeden yaparak 1998 yılında bitirmişlerdir. Hanımlar sûreleri kendi aralarında bölüştürmüşler; Rukiyye Hanım Bakara sûresini, Aşire Hanım ise Al-i İmran sûresini çevirmeye başlamışlardır. Rukiyye Hanımın yaptığını Aşire Hanım; Aşire Hanımın yaptığını da Rukiyye Hanım kontrol etmiş, birlikte değerlendirmeler yapmış, “neden bu kelime”, “niçin bu kavram”, “neden öyle çeviri” diye kendi aralarında müzakere yaparak daha iyisini bulmaya çalışmışlardır. Zekât gibi Fransızcada hiç karşılığı olmayan kelimeleri çevirirken çok zorlanan bu hanımlar, düştükleri dipnotla kelimeyi izah ederek anlaşılır kılmaya çalışmışlardır. Aynı şekilde Hz. Meryem'e ruh üflenmesi ve Hz. İsa'nın dünyaya gelmesi ile ilgili âyetleri çevirirken de yanlış anlaşılma olmasın diye büyük dikkat göstermişlerdir. Tercümede esas alınan kaynak *el-Muntehab fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerim* adlı eserdir.⁴⁶

Bu iki hanımın yapmış olduğu tercümenin, hanımlar tarafından Fransızcaya yapılmış ilk tercüme olduğu söylenmişse de⁴⁷ yukarıda verdiğimiz bilgilerden, Kevser Abdusselam'ın onlardan önce Kur'an'ı Fransızcaya tercüme ettiği anlaşılmaktadır. İlk baskısı 1998 yılında Mısır Vizâretü'l-evkâf el-meclisu'l-a'lâ li's-şuûni'l-İslâmiyye tarafından yapılmış⁴⁸ olan eser daha sonra da basılmıştır.

⁴⁴ Mehrizi, “Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim”, 34; *el-Muntehab*.

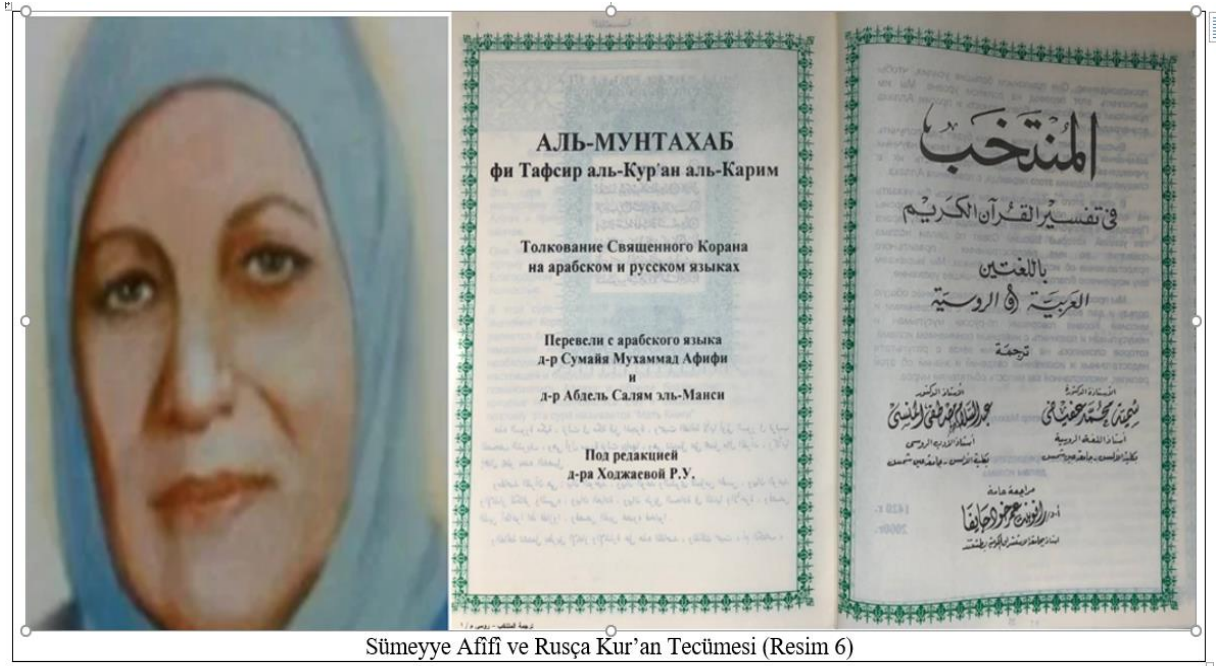
⁴⁵ Mehrizi, “Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim”, 34; *el-Muntehab*.

⁴⁶ Mehrizi, “Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim”, 34; Nedâ Muhammed Cemîl Birincî, “İşkâliyyetu tercemeti maânî ba'dî'l-husûsiyyât en-nahviyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm dirâse mukârîne”, *Mecelletu'l-buhûs ed-dirâsât el-İslâmiyye* 14 (2016), 181; *el-Muntehab*.

⁴⁷ “Aşîra Kâmil: Enkaztu'l-Müslimîne ğayra'l-Arabi min't-tercemâti'l-mesmûme”, *Sahifetu'l-İttihad* (2005).

⁴⁸ Mehrizi, “Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim”, 34; *el-Muntehab*.

1.7. (2000) Sümeyye Muhammed Musa Afifi (v. 2005) ve *al-Muntahab fi Tafsir al-Kur'an al-Karîm* Adlı Rusça Kur'an Tercümesi

Sümeyye Afifi ve Rusça Kur'an Tercümesi (Resim 6)

Kur'an-ı Kerim'in Rus diline çevirileri eski tarihlere dayanmaktadır.⁴⁹ İlk çevirisinin 1672-1725 yılları arasında hüküm süren Büyük Petro (Petros Romanov) zamanında ve onun emriyle yapıldığı belirtilmiştir. *Al Koran o Magomete ili zakon Turezkiy* (Muhammed Hakkındaki Kur'an veya Türk Kanunu) adıyla yapılan bu ilk tercüme 1716 yılında basılmıştır.⁵⁰ Fransızca bir Kur'an tercümesinden yapılan bu ilk çeviri Kur'an'ın nassına muvâfık değildir, Bu tercümenin kaynağı olan Fransızca tercüme, o zamanlar Fransa'nın Mısır elçiliğinde diplomat olarak görev yapan Andrey du Ryer (v. 1660) adındaki zata aittir. Fransızcasında *L'Alcoran du Mahomed* (Muhammed'in Kur'an'ı) adı var idi. İslam'a büyük bir düşmanlık besleyen Fransızca tercüme tamamen Kur'an'ı ve İslam'ı refüze etmek, eleştirmek ve hakkında yanlış düşüncelerin oluşmasını sağlamak amacıyla yapılmış idi.⁵¹ Ancak Rusçaya tercüme

⁴⁹ İsmail Shovkhalov, *Kur'an-ı Kerim'in Rusça Tercümeleri (Mana Doğruluk Bakımından Değerlendirilmesi)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 23.

⁵⁰ Shovkhalov, *Kur'an-ı Kerim'in Rusça Tercümeleri*, 23-24; Mursal Atamov, *Rus Dilinde Yayınlanan Kur'an-ı Kerim Çevirilerininin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'an Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 39-40.

⁵¹ Adıbelli, "İlk Fransızca Kur'an Tercümesi", 220-239.

edilen bu ilk tercüme tam değildir.⁵² Daha sonra kırk civarında Rusça Kur'an tercümesi yapılmıştır⁵³ ki bunlardan biri de Sümeyye Afifi'nin tercümesidir.

Bu dile yapılmış en önemli tercümelere biri Sümeyye Afifi'ye aittir. Sümeyye Afifi'nin, sadece Mısır'da değil, bütün Ortadoğu'da hatta Afrika'da Rusça öğrenen ve daha sonra Rus dilinde profesör olan ilk hanım olduğu belirtilmiştir. O (önceleri Hristiyanken sonra Müslüman olan İman Valeriya Porohova'yı istisna kabul edersek) aynı zamanda Kur'an'ı Rusçaya çeviren ilk Müslümandır.⁵⁴ Zira onun tercümesinden önceki tüm Rusça çeviriler, Ruslar tarafından yapılmış idi ve bunların hiçbirinde Sümeyye Afifi'nin gösterdiği dikkat ve itina yoktur.⁵⁵

Sümeyye, 1935 yılında Ezher'de öğretim üyesi olan bir baba ile o zamanlar Avrupa'da doktora derecesi elde etmiş bir annenin tek kızı olarak dünyaya gelmiştir. Daha sekiz yaşındayken annesi vefat etmiş ve eğitimini teyzesi üstlenmiştir. 1956 yılında Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olduktan sonra dönemin konjonktürel şartlarının da gereği olarak lisansüstü eğitimini yapmak üzere 1959 yılında eşi Abdulazim Abbas ile birlikte Rusya'ya gitmiştir. Sümeyye 1964 yılında Moskova Üniversitesinde Rus Dili ve Edebiyatı alanında doktorasını tamamlamıştır. Aynı zamanda İngiliz Dili ve Edebiyatında da master derecesi olan Sümeyye, Ayn Şems Üniversitesi Yabancı Diller Bölümünde Rus Dili ve Edebiyatı alanında profesör olmuştur. Sümeyye Rusçadan Arapçaya birçok eser tercüme ettiği gibi, aralarında dinî eserlerin de bulunduğu muhtelif kitapları da Arapçadan Rusçaya çevirmiştir. İki de doktora derecesi elde etmiş olan iki erkek evlat annesi olan Sümeyye 2005 yılında 70 yaş civarındayken vefat etmiştir.⁵⁶

Sümeyye Afifi, Vizâretü'l-Evkâf el-Mısriyye'nin talebi üzerine *el-Muntehab* adlı Arapça muhtasar Kur'an tefsirini 1995 yılında Rusçaya çevirmeye başlamış ve çevirisini 2000 yılında tamamlamıştır (bk. Resim 6). Sümeyye tercümesini yaparken *el-Muntehab fi tefsîri'l-Kur'ân* adlı eseri esas almakla birlikte daha başka birçok tefsir ve diğer eserleri

⁵² Abdurrahman b. es-Seyyid Ayta, "Havle tercemeti maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm ile'l-luğati'r-Rûsiyye", *Nedvetu Tercemeti Maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm Takvîmun li'l-Mâdi, ve Tahtîtun li'l-Mustakbal* (el-Medine el-Münevvere: Mucammau'l-Melik Fehd li Tibâati'l-Mushafîş- Şerîf, 1423), 4; "Tercemetu maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm ile'r-Rûsiyye... Rihletu's-siâb ve'l-ikâbât ve eseruhâ fi't-târîhi's-sakâfe er-Rûsiyye", *Rusiya bi'l-Arabiyye* (blog), 2019; Muhammed Abd Ali Hüseyin Kazzâz, "Hareketu'l-istişrâk er-Rûsi ve tercemetu maânî elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm", *Dirâsât İstişrâkiyye* 1 (2014), 235-236.

⁵³ Muhammed Abdulaziz Abdulkadir Derîd, *Hareketu't-tercemti'r-Rusiyye li maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Riyâd: Merkezu't-Tefsîr li'd-dirâsât el-Kur'âniyye, 2016), 45-149; Alâuddin Ferhat Hasan, "Târîhu tercemeti'l-Kur'âni'l-Kerîm ile'l-luğati'r-Rûsiyye", *Mecelletu'l-elsin li't-terceme* 11 (2013), 105-110.

⁵⁴ Muhammed Mahfuz, "El-İstişrâk... Eğlebuhu iddiââtun bâtilatun lem tetaammak fi'l-hadâreti'l-İslâmiyye", *Middle East Online* (29 Ağustos 2016).

⁵⁵ "Dr. Sümeyye Afifi Tercümânetü'l-Kur'ân ile'l-luğati'r-Rûsiyye", *Mecelletu Sihri'l-hayât* (blog), 20 Şubat 2020; "Sümeyye Afifi", *Mevsûatu Arîq* (Erişim 10 Haziran 2022); "Sümeyye Afifi... Tercümânetü'l-Kur'ân li'r-Rûsiyye", *Müntedâ'l-ehevât fi tarîqi'l-îmân* (2005); Sümeyye Muhammed Musa, "Sümeyye Afifi... Evvelu Mısriyyetin tutercimu maânî'l-Kur'âni'l-Kerim ile'r-Rûsiyye", *Ceridetu'd-Dustur* (2021).

⁵⁶ Derîd, *Hareketu't-tercemti'r-Rusiyye li maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 100-101; "Dr. Sümeyye Afifi"; "Sümeyye Afifi" (2005); "Sümeyye Afifi"; Musa, "Sümeyye Afifi." (2021).

de incelemiş, ayrıca Ezher ulemasıyla istişarelerde bulunmuştur. Tercümenin ilk 24 cüzü Sümeyye, geriye kalan 6 cüzü ise Dr. Abdusselam Munsî tarafından yapılmıştır.⁵⁷

Sümeyye Affî'nin tercümesi Rusça konuşan toplumlar nezdinde en çok kabul gören ve en çok yaygınlaşan tercümelerin başında gelir.⁵⁸ Eserin, kaynağı *el-Müntehab* olmakla birlikte çevirinin büyük oranda İ. Kraşkovskiy'nin yaptığı tercümenin etkisinde olduğu yazılmıştır.⁵⁹ Eserde lafzî çeviri değil, serbest tercüme yöntemi esas alınmıştır.⁶⁰ Sağ tarafta Arapça, sol tarafta ise Rusça tercüme yer almaktadır.

1.8.9. (2000) Farzaneh Zenbaki ve *Aşınay-ı ba Kur'an-ı Kerim Şerh ve Terceme* Adlı Farsça ve İngilizce Kur'an Tercümesi

Farzaneh Zenbaki ve Farsça ve İngilizce Kur'an Tercümesi (Resim 7)

1958 doğumlu olan Farzaneh Zenbaki, iyi bir din eğitimi almış bir hanımdır. 2022 yılı itibarıyla ortaokul-lise düzeyinde eğitim veren bir kurumda müdür olarak görev yapmaktadır. *Aşınay-ı ba Kur'an-ı Kerim Şerh ve Terceme* adıyla (bk. Resim 7) Kur'an'ın tamamını Farsçaya tercüme edip şerh etmiştir.⁶¹ Eser 30 küçük kitapçıktan ibarettir ve her cilt bir cüzü kapsamaktadır. Farzaneh Zenbaki'nin bu eseri daha çok Kur'an'ı yeni öğrenen çocuklar ve gençler içindir. Esasen kendisi verdiği bir röportajda bu projeden

⁵⁷ Derîd, *Hareketu't-tercemeti'r-Rusiyye li maâni'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 101; Hasan, "Târîhu tercemti'l-Kur'âni'l-Kerîm ile'l-luğati'r-Rûsiyye", 109; Mürsel Ethem, *Rusça Kur'an-ı Kerim Çevirileri (Tanıtımı ve Analizi)* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), 86-88.

⁵⁸ Kazzâz, "Hareketu'l-istişrâk er-Rûsi", 232-233.

⁵⁹ Shovkhalov, *Kur'an-ı Kerim'in Rusça Tercümeleleri*, 96-97; Atamov, *Rus Dilinde Yayınlanan Kur'an-ı Kerim Çevirilerininin Çeviribilim Açısından İncelenmesi*, 52-53.

⁶⁰ Mürsel Ethem, "Rusça Kur'an Çevirilerinin Tanıtımı ve Çeviribilim Açısından İncelenmesi - III (Diğer Dillerden Rusçaya Yapılan Kur'an Çevirileri)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/47 (2016), 1078-1079.

⁶¹ "Download ve harîd kitâb âşinây-i bâ Kur'ân Kerîm: Şerh ve terceme-i cüz'-i evvel Ferzâne Zenbaqî", *Taaghche.com* (Erişim 10 Haziran 2022).

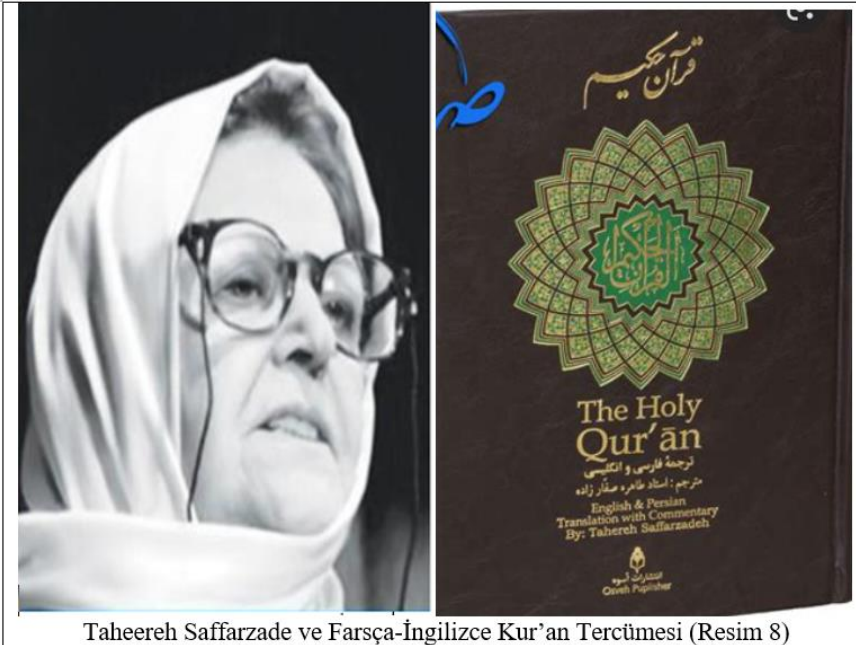
kastının, çocuklara ve gençlere Kur'an'ın manalarını, ilgilerini çekecek şekilde öğretmek olduğunu söylemiştir. Tercümede basit, sade ve anlaşılır bir dil kullanılmış, anlaşılması kolay kelimeler seçilmiştir. Zebaki hanım, âyet ve sûrelerin sebep-i nüzûlü ve nüzûl ortamı hakkında da bazı bilgiler vermiştir. Tercümenin en büyük kaynağı Tabatabâî'nin *el-Mîzân* ve Tabersî'nin *Mecmau'l-beyân* adlı tefsirleridir.⁶²

Ayrıca eserin çekiciliğini ve güzelliğini artırmak için temaya uygun illüstrasyonlar kullanılmıştır. Niloufar Mir Mohammadi Hanım kitabın sayfalarına konuya uygun renkli görseller çizmiştir. Bu görsellerde, âyetlerin anlam ve konseptine uygun olarak seçilmiş ve tasarlanmış resimler bulunmaktadır.⁶³ Eser 2000 yılında Tahran'da Tarih ve Kültür Yayınları arasında basılmıştır.

Ferzane Zebakî'nin bu eseri 2005 yılında The Glorious Quran adıyla İngilizce olarak da neşredilmiştir. Dolayısıyla bu eser iki dilli bir tercüme mahiyetindedir. O yüzden Ferzane Zebakî'yi iki adet tercüme yapmış kabul ediyoruz. Bu yüzden isminin öncesinde 8 ve 9 rakamlarını kullandık

1.10.11. (2001) Taheereh Saffarzade (v. 2008) ve *The Holy Qur'an: Translation with Commentary* Adlı İngilizce ve Farsça Kur'an Tercümesi

İranlı bir yazar, şair, mütercim ve araştırmacı olan Taheereh Saffarzade 1936 yılında Sirjan'da (Kirman) doğmuş; mütedeyyin ve tasavvufa meyilli bir ailenin çocuğu olarak yetişmiştir. Küçük yaşlarda Kur'an'ı öğrenmiş, daha lise çağlarında şiirleri yayımlamış ve büyük ilgi görmüştür. 1960 yılında tamamladığı üniversite eğitimini

Taheereh Saffarzade ve Farsça-İngilizce Kur'an Tercümesi (Resim 8)

İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında yapmıştır. Bir süre sonra İran'dan ayrılıp İngiltere'ye gitmiş, sonra oradan Amerika Birleşik Devletlerine gidip yerleşmiştir. Burada muhtelif işler yapmış; bu arada şairliğini ve yazarlığını sürdürmüştür. The international writers group gibi şiir ve

edebiyatla ilgili uluslararası yazar kuruluşlarına üye olmuş, oralarda görevler üstlenmiştir. Amerika'da akademik payeler elde ettikten sonra İran'a dönmüş ve

⁶² "Âşinây-ı bâ Kur'an Zenbeqî", *rasekhoon.net* (2021).

⁶³ "Âşinây-ı bâ Kur'an Zenbeqî" (2021).

üniversitelerde görev almıştır. Bazı önemli eserlerin tercümesini yapmış olan Safferzadeh, 14 ciltlik bir şiir kitabı neşretmiştir. Safferzadeh, çeviri, bilhassa Kur'an çevirisi ve bunun yöntemleri konusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu konuda *Translating the Fundamental Meanings of the Holy Qur'an* (1999) adında bir kitap yayımlamıştır. Bu arada 2001 yılında Kur'an'ı *The Holy Qur'ân: Translation with Commentary* adıyla (bk. Resim 8) İngilizceye çevirmiştir. Onun çevirisi aynı zamanda Farsçayı da barındırıyordu. Yani o Kur'an'ı hem İngilizceye hem de Farsçaya tercüme etmiştir⁶⁴ ve böylece iki dilli bir çeviri yapmıştır.⁶⁵ O yüzden burada bu tercümeyi 10 ve 11 diye belirttik. İran'ın tanınmış entelektüel hanımlarından biri olan Safferzadeh 25 Ekim 2008 tarihinde İran'da vefat etmiştir.⁶⁶

Safferzadeh, Kur'an tercümesi ve yorumu işine yaklaşık 27 yılını vermiştir. Çevirisinin bir hanım tarafından İngilizceye yapılmış ilk tam tercüme olduğu söylenmiş⁶⁷ ancak yukarıda geçtiği üzere başka bazı hanımlara ait tercümelemler daha önce yapılmıştır.

Eserde büyük puntolarla âyet verildikten sonra sağ alt tarafına Farsça, sol tarafına da İngilizce olarak tercümesi yazılmıştır. Üzerinde yapılan çalışmalarda İngilizce çevirisinin, Farsça çeviriden daha başarılı olduğu, Farsça çeviride İngilizce çeviriye göre daha fazla hata bulunduğu belirtilmiştir.⁶⁸

⁶⁴ Hassen, *English Translations of the Quran by Women*, 82-84; Mehrizi, "Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim", 34.

⁶⁵ Mehrizi, "Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim", 34.

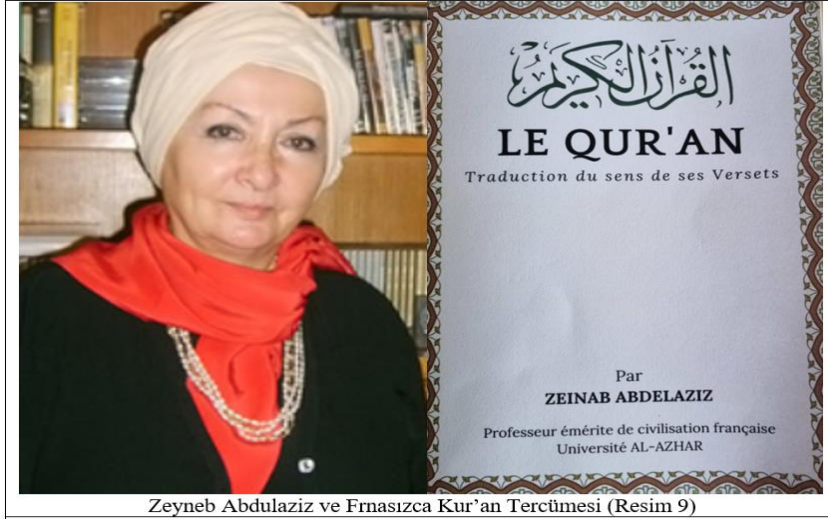
⁶⁶ Gholam-Reza Abbasian - Samaneh Nazerian, "Problems and Strategies in Translation of Quranic Divine Attributes", *LAP Lambert Academic Publishing*, (2016), 65-66; Hüseyin Tektibar Firûzcâî, "Tercemeyi Tâhire Saferzâde Tercemehay İrtibatı ez Kur'an-ı Kerim", *Dufesilname-i İlmî Pejuheşi mütalaati terceme-i Kur'an ve Hadis* 2/3 (ts.), 28-29; Ameneh Mohaghegh - Pirnajmuddin Hossein, "The Trace of Translators' Ideology: A Case Study of English Translations of the Qur'an", *3L: The Southeast Asian Journal of English Language Studies* 19/1 (2013), 52-53.

⁶⁷ Habibeh Khosravi - Majid Pourmohammadi, "Influence of Translator's Religious Ideology on Translation: A Case Study of English Translations of the Nobel Quran", *International Journal of English Language & Translation Studies* 4/4 (2016), 154; Davood Taghipour Bazargani, "A Comparative Study on Two Translations of The Holy Qur'an: A Critical Discourse Analysis Approach", *Translations Studies* 12/48 (2015), 52.

⁶⁸ Mohammad Beigi Shahrokh - Rezai Samia, "Berersi ve mukayese terceme Farisi ve İngilizi Kur'an-ı Kerim Tahire Saffarzade", *Pejuheşname-i Kur'an ve Hadis* 10 (2012), 26-75; Hüseyin Tek Tebar Feyruzçayı, "Terceme-i Tahira Saffarzade Terceme-iy irtibat Kur'an-ı Kerim", *Neşreyi Mutlaat-i Terceme-i Kur'an ve Hadis* 3 (2015), 27-47.

1.12. (2002) Zeyneb Abdulaziz ve *Traduction du Sens des Versets du Saint Coran* Adlı Fransızca Kur'an Tercümesi

Dr. Zeynep Abdulaziz Kur'an'ı Fransızcaya çevirmiş Mısırlı bir hanımdır.⁶⁹ 1935 yılında İskenderiye'de doğan Zeynep Abdulaziz, uzun süre Fransa'da Fransız Kültürü ve

Zeyneb Abdulaziz ve Fransızca Kur'an Tercümesi (Resim 9)

Edebiyatı alanında öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. Muhtelif eserleri bulunan bu hanım, Kur'an-ı Kerim'i baştan sona Fransızcaya tercüme etmiştir. Zeynep Hanım, okuduğu Fransızca Kur'an tercümelerinde bilhassa Regis Balcher'in (v. 1973) tercümesinde kasdî veya

hataen yapılmış birçok yanlış tespit ettiğini, bunların çoğunun iyi niyet sahibi olmamalarından kaynaklandığını belirterek, daha iyi ve doğru bir tercüme meydana getirmek için Kur'an'ı Fransızcaya çevirdiğini söylemiştir.⁷⁰ Onun belirttiğine göre Kur'an'ı Batılıların diline, dinlerini ve Kur'an'ı iyi bilen Müslümanlar değil, bunları iyi tanımayan ve Arapçaya da hakkıyla vâkıf olmayan oryantalistler çevirmişlerdir.⁷¹ Dolayısıyla bunların tercümeleri pek çok hatayla doludur. Bu yüzden o, bir Müslüman olarak Kur'an'ı Fransızcaya tercüme etmek istemiş ve 1992 yılında bu işe girişmiştir.⁷² İlk baskısı 1994 yılında yapılan *Tercemetu'l-Kur'ân ilâ Eyne Vechâni li Cak Berk* adında bir kitabı da bulunan Dr. Zeynep'in *Traduction du Sens des Versets du Saint Coran* (Kur'an-ı Kerim'in Âyetlerinin Manalarının Tercümesi) adlı tercümesi (bk. Resim 9) ilk olarak 2002 yılında, sonra da 2009'da basılmıştır.⁷³ Dr. Zeynep, gerek *Tercemetu'l-Kur'ân ilâ Eyne* adlı kitabında gerekse tercümesinde başta Jacques Berque (v. 1995) olmak üzere Fransız oryantalistlerin Kur'an tercümelerinde ileri sürdükleri İslam, Kur'an ve Hz.

⁶⁹ Ala Süleyman, "Hivâr maa Dr. Zeyneb Abdulaziz ustâze et-târîh ve'l-hadâre el-Fransiyye bi Câmiati'l-Kâhira: Fransa tetezaamu furad el-Kâtolikiyye rağme zu'mihâ fasla'd-dîn ani'd-devle", *Müntedâ'l-ulemâ* (blog), 04 Ekim 2020.

⁷⁰ "Tercemetun cedîdetun li maânî'l-Kur'âni'l-kerîm bi'l-Fransiyye", *aljazeera* (2004); "Tercemetun Cedîdetun li maânî'l-Kur'ân bi'l-Fransiyye", *eş-Şarqu'l-evsat* (2003).

⁷¹ Zeinab Abdelaziz, *Le Qur'ân Traduction du sens de ses Versets* (Mısır, 2009), 2-3.

⁷² Nebil Ğazal, "Dr. Zeyneb Abdulaziz tauddu tercemetun cedîdetun li maânî âyâtî'l-Kur'âni'l-Kerim bi'l-luğati'l-Fransiyye (menkûl)", *Multeka Ehli't-Tefsir* (2015); Ğazal, "Dr. Zeyneb Abdulaziz tauddu tercemetun cedîdetun li maânî âyâtî'l-Kur'âni'l-Kerim bi'l-luğati'l-Fransiyye (menkûl)" (2015); "Tercemetun Cedîdetun li maânî'l-Kur'ân bi'l-Fransiyye" (2003); "Tercemetun cedîdetun li maânî'l-Kur'âni'l-kerîm bi'l-Fransiyye" (2004).

⁷³ "Zeynep Abdulaziz", *Wikizerro* (2019).

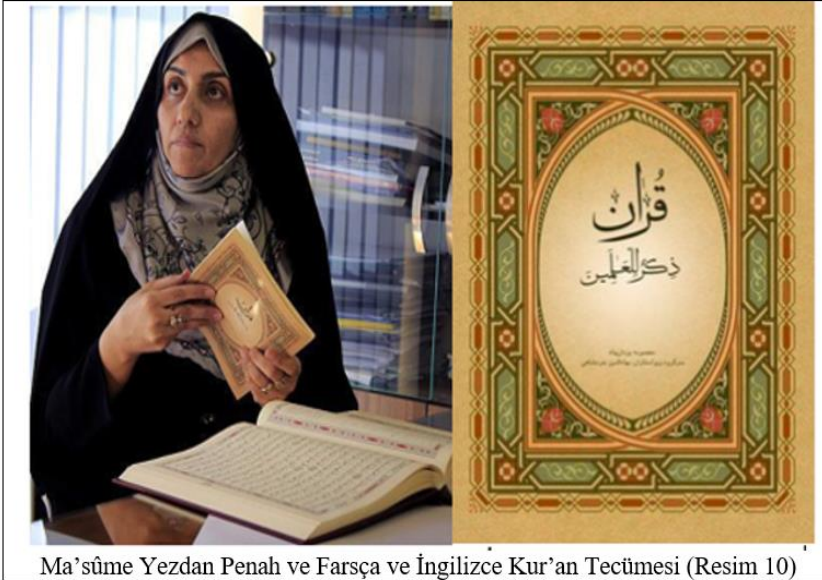
Peygamber'le ilgili iddia ve iftiralarına cevap vermeye çalışmıştır.⁷⁴ Zeynep Hanım, eserinde Berque'in tercümesindeki hatalara dair birçok örnek vermiştir.⁷⁵

2021 yılı itibariyle hayatta olan Zeynep Abdulaziz, tercümesine on yılını verdiğini, yirmi ikiden fazla tercümeyle tek tek incelediğini ve onlardan istifade ettiğini, ayrıca başta Ali Cum'a olmak üzere Mısır'ın önde gelen âlimlerinden destek aldığını belirtmiştir.

Başında 55 sayfa civarında açıklamaların bulunduğu⁷⁶ Zeynep Abdulaziz'in tercümesinde bilimle ilgili âyetler çevrilirken birçok yerde hatalar yapılmıştır.⁷⁷ Bu tür âyetlerin çevirisinde Maurice Bucaille'nin (v. 1998) yorumları esas alınmış, Hz. Süleyman'ın kuşlarla konuşması başta olmak üzere olağanüstü hâdiseler mümkün olduğunca dipnotlarda yapılan açıklamalarla anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Yine çeviride Allah'ı gösteren zamirler büyük harfle yazılmış, nutfe gibi pek çok Arapça kelime çevrilmeden Arapça orijinal haliyle kullanılmıştır.⁷⁸

Eser sadece Fransızca tercümeyle kapsamaktadır. Besmele "Au nom d'Allah, le Miséricordeur, le Miséricordieux" şeklinde çevrilmiştir.

1.13.14. (2006) Masûme Yezdan Penâh ve Kur'an, Nidayi Berayi Cihanyan: terceme ez Ziban-i Arabi be Ziban-i Farisi ve Ziban-i İngilizi hemrah ba Müfredat Vajename Adlı Farsça ve İngilizce Kur'an Tercümesi

Ma'sûme Yezdan Penah ve Farsça ve İngilizce Kur'an Tercümesi (Resim 10)

Masûme Yezdan Penâh, Kum şehrinde dindar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Daha 11 yaşları civarındayken Kur'an'ı ve Farsça manalarını öğrenmiştir. Önce ebelik eğitimi almış, daha sonra ilahiyat alanına yönelmiş ve 1980 yılında İlahiyat Fakültesinde Kur'an

⁷⁴ Zeynep Abdulaziz, *Tercemetu'l-Kur'ân ilâ Eyne Vechâni li Cak Berk* (el-Kâhire: Mektebetu Vehbe, 1994), 7-20; "Zeynep Abdulaziz" (2019).

⁷⁵ Abdulaziz, *Tercemetu'l-Kur'ân ilâ Eyne Vechâni li Cak Berk*, 21-103.

⁷⁶ Abdelaziz, *Le Qur'ân Traduction du sens de ses Versets*, 2-56.

⁷⁷ Ahmed Aarab - Karima Lyhyaoui, "Influence de l'exégèse scientifique sur la traduction de certains versets du Coran Cas de la traduction française de Zeinab Abdelaziz", *Mecelletu'l-elsin li't-terceme* 11 (2013), 97-104.

⁷⁸ Johanna Pink, "Qur'an Translation Of The Week 64: Polemics And Da'wa Between Egypt, France And Libya: Zeinab Abdelaziz's Le Qur'an: Traduction Du Sens De Ses Versets", *GloQur The Global Qur'an* (2021).

ilimleri anabilim dalında eğitim alarak mezun olmuştur. Ardından Londra İslam Kolejinden İngilizce olarak Kur'an ilimleri eğitimi almıştır. Böylece Arapça yanında çok iyi derecede İngilizce öğrenmiştir.⁷⁹ Öteden beri içinde Kur'an-ı Kerim'i Farsça ve İngilizceye tercüme etme aşkı bulunduğunu belirten Masume Penâh, Kur'an-ı Kerim'i Arapçadan Farsça ve İngilizceye tercüme ederek bu arzusunu yerine getirmiştir.⁸⁰ *Kur'an Nidayi Berayi Cihanyan: terceme ez Ziban-i Arabi be Ziban-i Farisi ve Ziban-i İngilizi hemrah ba Müfredat Vajename/The Qur'an is a call to the world: translation from Arabic to Persian and English with vocabulary and glossary* (Kur'an Zikrun li'l-Alemin Terceme Farisi, Terceme İngilizi ve Cedvel-i Müfredat) adındaki (bk. Resim 10) tercümesini 4 cilt halinde neşretmiştir.⁸¹ Tercümenin ismini (*Kur'an, Dünyaya Çağrı: İçerik, Sözlük ve Anahtar Kelimelerle Kur'an'ın Arapçadan Farsçaya ve İngilizceye Çevirisi*) şeklinde çevirebiliriz. Bu da iki dilli bir çeviridir, o yüzden 13 ve 14 numaralarını kullandık. Tercümede âyetler kelime kelime tercüme edilmiştir. Masûme Hanımın Kur'an ve tefsir alanında yazılmış başka eserleri de vardır.⁸² 2013 yılında emekli olmuş ve hâlen tefsir alanında eserler vermeye devam etmektedir.⁸³

Masûme Hanım, daha önceki Farsça ve İngilizce Kur'an çevirilerinin yetersiz olduğundan hareketle bu tercüme yaptığını belirtmiştir.⁸⁴ Tercüme yöntemi hakkında bilgi de veren⁸⁵ Penâh'a göre Kur'an'ı tercüme etmek çok önemli bir iştir ve bunu sadece dil bilimleri ve din bilimleri konularında yetkin olanlar yapmalıdır.⁸⁶ Tercümesi, kelime kelime olması hasebiyle Taheereh Saffarzade'nin tercümesine benzemektedir. Eser 2005 yılında Tahran'da Şehid Said Muhibbi tarafından neşredilmiştir.⁸⁷

Farsça tercümede Bahaüddin Hürremşahi'nin, İngilizce kısmında ise Seyyid Ali Şehbaz'ın tercümesinin esas alındığı eserde sayfanın üst kısmında hatt-ı Osmânî ile âyetin Arapçası verilmiş, onun hemen altında Farsça tercümesi, onun da altında İngilizce

⁷⁹ "Rivâyet gezer ez çâlişhâ bâ kâveş der Kur'ân/ Hemkelâm bâ Bânevî mütercim Kur'ân", Text,Image, *iqna Habergezer beynelmilel Kur'an* (iqna.ir) (World: iqna.ir, 2014).

⁸⁰ Masume Yezdan Penâh, "Kur'an Niday-ı beray-ı cihanyan terceme ez ziban-ı Arabai be ziban-ı Farisi ve be ziban-ı İngilizi hem rah ba müfredat vajename", *Beyyinat* 51 (2006), 237.

⁸¹ Ma'sûme Yezdân Penâh, "Kur'an nidây-ı berây-i cihânyân: Terceme ez zibân-ı Arabî be zibân-ı Fârisî ve zibân-ı İngilizî hemrah bâ müfredât", *Gisoom* (Erişim 10 Haziran 2022).

⁸² Ma'sûme Yezdân Penâh, *Kur'ân zikrun li'l-âlemîn: Terceme Fârisî-Terceme İngilizî ve cedvel-i müfredât* (Tahran: Şeriket-ı intişârât-i ilmî ve ferhengî, 2017).

⁸³ Banevi Endîşe, "Mehrmana", *mehraman blog* (Erişim 21 Haziran 2022).

⁸⁴ Behnegarsoft.com, "Terceme-i Kur'ân bâyed bâ niyet ilâhî sûret gîrd", *Haber gezar kitab İran (IBNA)* (Haber gezer kitab İran IBNA)) (22 Mayıs 2012).

⁸⁵ Penâh, "Kur'an Niday-ı beray-ı cihanyan terceme ez ziban-ı Arabai be ziban-ı Farisi ve be ziban-ı İngilizi hem rah ba müfredat vajename", 238-239.

⁸⁶ "İntikâdhây-i yek mutercim Kur'ân der bâzdîd ez ğurfe şefekna: Hîçkes be harf hây-ı nivîsende tuce nemi kend/Fedây-ı tercem-i Kur'ân evdâ-i hûbî nedâred/ Habergezârî beyne'l-mileli şefeknâ", *Shafaqna Shia News Association* (blog), 2016.

⁸⁷ Mehrizi, "Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim", 34.

tercümesi verilmiştir.⁸⁸ Farsça ve İngilizcedeki başarısı hakkında da bazı eleştiriler yapılmıştır.⁸⁹

1.15. (2006) Sara Şemîzî ve *Genc Hakîm* Adlı Farsça Kur'an Tercümesi

1946 yılında Tebriz'de doğan Sara Şemîzî, lisans eğitimini Fars Dili ve Edebiyatı alanında yapmıştır. 2006 yılı itibarıyla emekli olmuştur. Kur'an'ın tamamını manzum olarak Farsçaya çevirmiştir.⁹⁰ Mesnevi tarzında (mefâilun-mefâilun-mefâil veya fâilun) vezninde yapılan çeviride kelime ve kavramların manasını dikkatli bir şekilde yansıtmaya çalışmış, aynı zamanda okuyanlar anlasınlar diye basit ve anlaşılır bir dil kullanmıştır.⁹¹ Bu çeviri tespit edebildiğimiz kadarıyla hanımlar tarafından yapılmış ilk ve tek manzum Kur'an tercümesidir.

Eserde Kadir sûresi şu şekilde tercüme edilmiştir (bk. Resim 11).⁹²

1.16. (2007) Shehnaz Shaikh - Kauthar Khatri ve *The Glorious Quran : Word-for-Word Translation to Facilitate Learning of Quranic Arabic* Adlı İngilizce Kur'an Tercümesi

Bu tercüme de yine iki hanım tarafından yapılmıştır.

⁸⁸ Murteza Kerimi Niya, "Mururi ber terceme kitab Kur'an niday-i beray-i cihanyan", *Sahife Mubin* 40 (2008), 120.

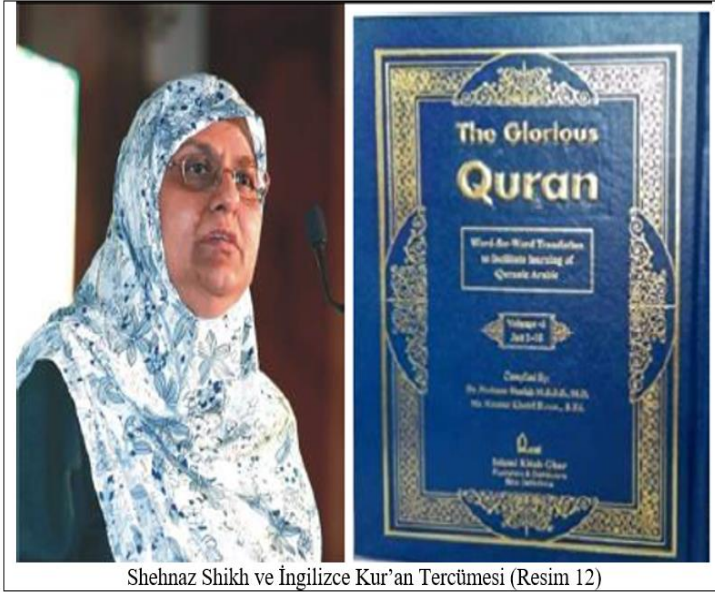
⁸⁹ Niya, "Mururi ber terceme kitab Kur'an niday-i beray-i cihanyan", 121-125.

⁹⁰ Sara Şemîzî, "Genç Hakim", *Beyyinât* 49-50 (2006), 207-208; Nuruddin Ebû Lihye, *Îrân...ve'l-Kur'ân Cuhûdu'l-Îrâniyyîn fi hidmeti'l-Kur'âni'l-Kerîm ve ulûmihi kable's-sevre ve ba'dehâ* (Tahran: Dârul-Envâr li'n-neşr ve't-tevzî', 2020), 362.

⁹¹ Sâra Şemîzî, "Genç Hakîm", *Pertal Camii ulum insan* (2006).

⁹² Şemîzî, "Genç Hakim", 208.

1.16.1. (2013) Shehnaz Shaikh

Shehnaz Shikh ve İngilizce Kur'an Tercümesi (Resim 12)

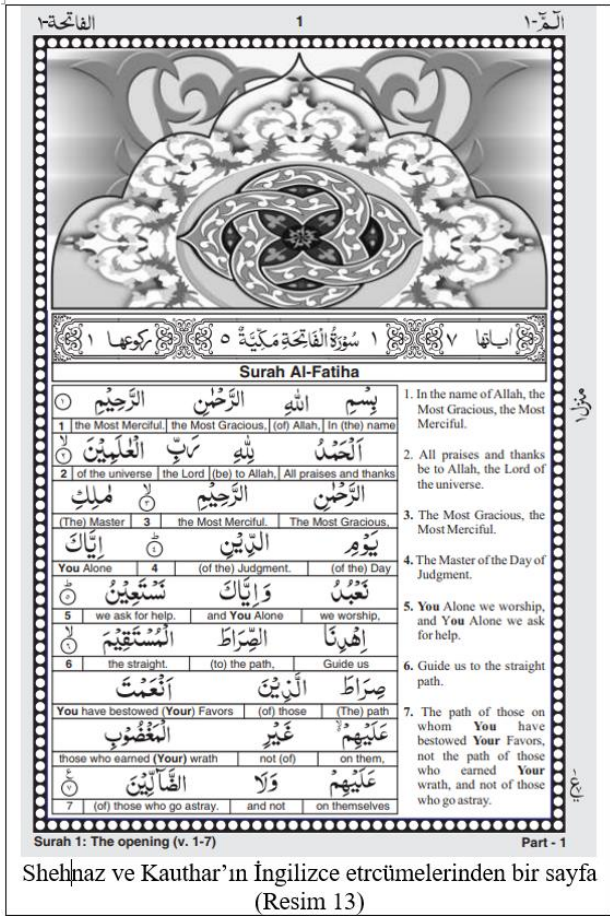
nitelemektedir. O aynı zamanda muhtelif okullar kurmuş olan ve buralarda sahih din anlayışını öğretmeye çalışan bir anlayışa sahiptir.⁹³ Shehnaz Shaikh, arkadaşı Kauthar

Khatri ile beraber *The Glorious Quran : Word-to-word Translation* adını taşıyan tercümeyi (bk. Resim 12) İngilizce olarak hazırlamıştır.

1.16.2. (2007) Kauthar Khatri

İkinci mütercim olan Kauthar Khatri de Pakistanlıdır ve o da *The Glorious Quran : Word-to-word Translation* adını taşıyan tercümede görev almıştır. Kur'an'la ilgili muhtelif eserleri bulunan Khatri hakkında bundan başka bilgi elde edilememiştir.

Bu iki hanımın hazırladığı tercüme kelime kelime olup ilk olarak 2007 yılında basılmıştır.⁹⁴ Eserin başında tercüme ve Kur'an'la ilgili kısa bazı

Shehnaz ve Kauthar'ın İngilizce etrcümelerinden bir sayfa (Resim 13)

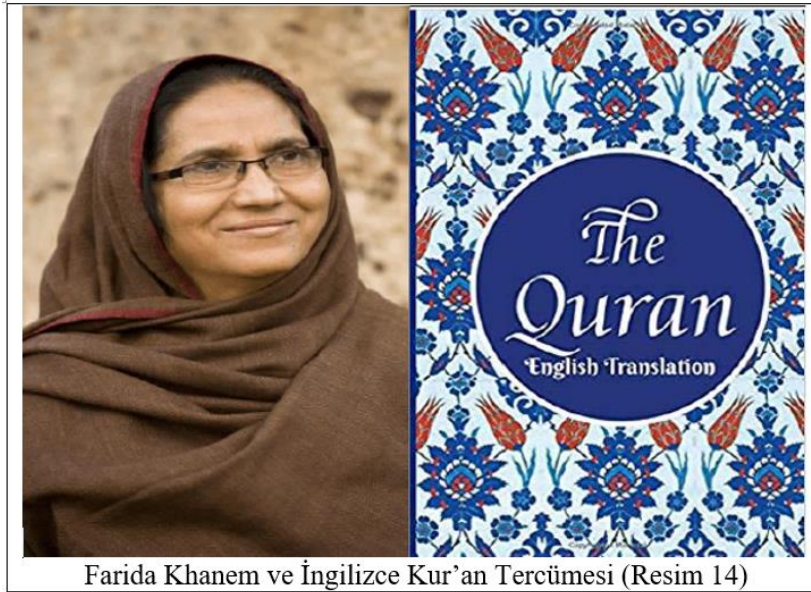
⁹³ Aisha Kotecha, "Personality of the Month Dr. Shehnaz Shaikh", *Islamic Voice* (2021).

⁹⁴ Bruce B. Lawrence, *The Koran in English: A Biography* (Princeton: Princeton University Press, 2017), 187.

bilgiler verilmiştir.⁹⁵ Hanımlar tercümelerini hazırlarken İngilizce kelimelerin seçiminde ve doğru mananın tespitinde bilhassa *The Translations of Saheeh International*, Abdullah Yusuf Ali, Pickthall, Shakir, Muhammad Mohar Ali, Muhammad Asad, Muhammad Taqi-ud-din Al-Hilali ve Muhammad Muhsin Khan'ın tercümelerinden istifade etmişlerdir. Tercümede Arapça manayı tamamlaması için zaman zaman köşeli ve normal parantez içinde bazı kelime ve ibareler kullanmışlardır. Tercüme aynı zamanda okuyucunun Arapça ile bağlantısını kurmasını ve Arapça öğrenmesine katkı sağlamasını sağlamak üzere tasarlamışlardır. Bunun için büyükçe bir tablo kullanmış, önce âyetin Arapçasını kelimelerin arasında boşluk bırakarak vermiş, ardından kelime altı dediğimiz yöntemle başvurmuş, tablo içerisinde her Arapça kelimenin altına İngilizce karşılığını yazmış; âyetin düz cümle halinde anlamını ise yan tarafta vermişlerdir (bk. Resim 13).⁹⁶

İki mütercim de isminin önüne konulmuş olan harflere belli bir anlam vermek mümkün olsa da yine de bir belirsizlik oluşturmaktadır. Tercümede mütercimlerin ismi şöyle verilmiştir: Dr. Shehnaz Shaikh M.B.B.S., M.D.; Ms. Kauthar Khatri B.Com., B.Ed. Bu harflerle neyin kast edildiği açık ve net değildir.⁹⁷

1.17. (2009) Farida Khanam ve *The Quran: A New Translation* Adlı İngilizce Kur'an Tercümesi

Farida Khanam ve İngilizce Kur'an Tercümesi (Resim 14)

Farida Hanım, küçük yaşlarda önce memleketinde bir kız medresesinde okumuş, sonra New Delhi'ye giderek orada iyi bir eğitim almış, dinî ilimler konusunda doktora payesi elde etmiş bir kişidir. Bilhassa İslam ve Barış konularında çok çalışmalar yapmış, bu alandaki projelerde

görevler yapmıştır. Yine bu alanda ve daha başka konularda bir düzine kadar kitap ve makale telif etmiş, önemli kitaplar tercüme etmiştir.⁹⁸ En önemli çalışması, babasına ait

⁹⁵ Shehnaz Shaikh - Kausar Khatri, *The Glorious Quran Word-for-Word Translation to Facilitate Learning of Quranic Arabic* (New Delhi: Alhuda Publications, 2007), 2-4.

⁹⁶ Shaikh - Khatri, *The Glorious Quran*, 4-5.

⁹⁷ Shehnaz Shaikh - Kausar Khatri, *The Glorious Qur'an Word-for-Word Translation to facilitate learning of Quranic Arabic* (Mumbai: Şahıs Yayını, 2013), 2.

⁹⁸ "Dr Farida Khanam - A Profile | CPS International", *CPS International* (2016); "Dr. Farida Khanam |", www.islamandpeace.org, *Islam and Peace Project* (Erişim 10 Haziran 2022).

Urduca tefsiri, yine babasının yardımıyla İngilizceye tercüme etmiş olmasıdır.⁹⁹ Farida Khanam, *The Quran: A New Translation* adlı tercümesini (bk. Resim 14) 2009 yılında New Delhi’de neşretmiştir. Tercümenin aslı Farida’nın babası Wahiduddin Han’ın (Wahiduddin Khan) (v. 2021) *Tezkîru’l-Kur’ân* diye bilinen ve 1985 yılında basılmış olan Urduca Kur’an tefsiridir. İngilizce tercümeyle baba-kız birlikte yapmış, ancak editörlük Farida’ya aittir. Tercüme kolay, anlaşılır ve güzel bir üslup ile yapılmıştır. Tercüme, aslı olan *Tezkîru’l-Kur’ân*’dan kısmen farklıdır. Abdullah Yusuf Ali’nin tercümesinden de istifade edilmiştir.¹⁰⁰ Tercümede sayfanın sağ üst köşesinde Arapça metin, hemen karşısında da İngilizce tercümesi yer almakta, alt kısımda ise dipnotlarla yapılan açıklamalar bulunmaktadır.¹⁰¹

Farida Khanam, babası ile birlikte mevcut İngilizce tercümeleri incelemiş, bunların modern dünya tarafından kabul edilecek nitelikte olmadıklarını gördüklerini tespit etmiştir. Ona göre birçok Kur’an âyeti, amacının dışında bir mana verecek şekilde yansıtılmıştır. Bu yüzden babasıyla birlikte kolay bir şekilde anlaşılır, âyetlerin gerçek manalarını yansıtan ve çağdaş dünya tarafından kabul görececek bir tercüme yapmaya karar vermiştir.¹⁰² Eserin başında Tanrı’nın yaratma planı, uyarı ilahi kitabı, içsel ruh ve Tanrı farkındalığı gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca dikkat çekecek derecede kadınlarla ilgili hususlara ve kadınların önemine yer verilmiştir.¹⁰³

1.18. (2012) Serpil Yıldırım ve Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Anlamı Adlı Türkçe Kur’an Tercümesi

Serpil Yıldırım, *Nüzûl Sırasına Göre Bilim, Akıl ve Uygulama Işığında Kuran-ı Kerim’in Türkçe Anlamı-Meal ve Sözlük* adıyla 2012 yılında bir meal (bk. Resim 15) yayımlamıştır. Eser şahıs yayını olup herhangi bir yayınevi bünyesinde basılmamıştır.¹⁰⁴

⁹⁹ Maulana Wahiduddin Khan - Farida Khanam, *The Quran Translated* (New Delhi: Goodword Books, 2009), 3.

¹⁰⁰ Ahmed, *Pragmatic Dimensions of Select English Translations of the Holy Quran*, 32.

¹⁰¹ Afsan Yusuf Redwan, “Qur’an Translation Of The Week 100: ‘The Qur’an: English Translation, Commentary And Parallel Arabic Text’ By Maulana Wahiduddin Khan And Prof. Farida Khanam”, *GloQur The Global Qur’an* (2022).

¹⁰² “An Interview with Prof. Farida Khanam Women Can Play a Revolutionary Role in Islamic Missionary Tasks”, *Spirit of Islam* (2021).

¹⁰³ Khan - Khanam, *The Quran Translated*, 9-18.

¹⁰⁴ Hikmet Koçyiğit, “Günümüz Türkçe Kur’an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (15 Aralık 2017).

Serpil Yıldırım'ın Türkçe Kur'an Meali
(Resim 15)

Araştırmalara rağmen bu hanım hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Eser piyasada mevcut değildir. Sadece İSAM'da temin edebildik.

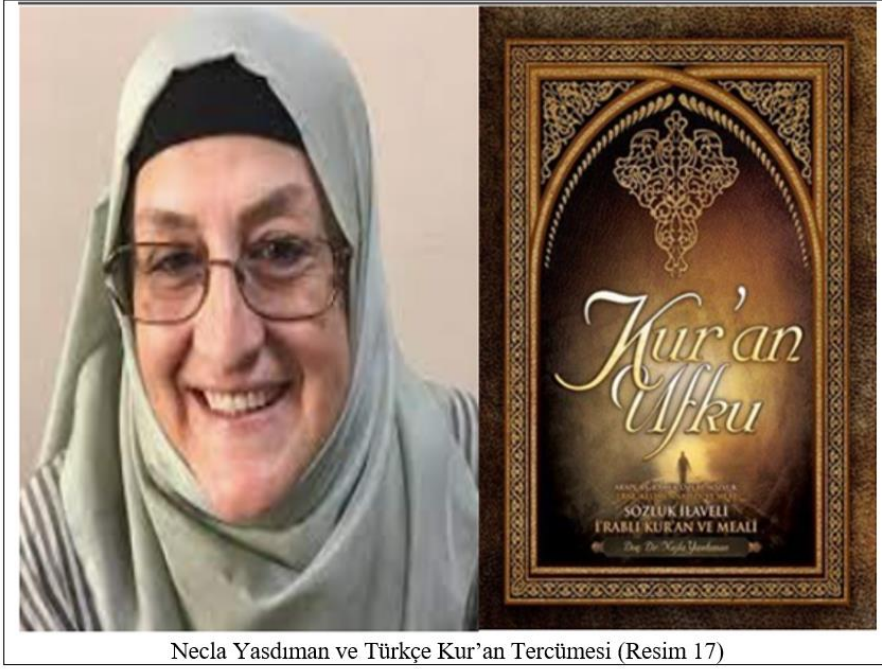
İçinde “1. Baskı 1000 adet dağıtılmak üzere Yasin Yıldırım tarafından bastırılmıştır. Dileyen bastırıp dağıtabilir. Hiçbir hakkı mahfuz değildir. Dileyen dilediği gibi yararlanabilir, diğer dillere çevirisini yayınlatabilir. Elinizdeki bu eser hiçbir şekilde para kazanma aracı olarak basılmamıştır. Gelir gider dengesi o (sıfır) kâr prensibine göre ayarlanmaktadır” şeklinde bir ibare; ardından Serpil Yıldırım'ın Sunuş'u vardır. Burada “Elinizdeki çeviride 1-86. Sûre liseler için DERS KİTABI olarak önerilmekte, 87-114. Sûreler ise Üniversiteler için DERS KİTABI olarak önerilmektedir. Veya bu önerilere

KUR'AN-I KERİM öğretimi adı da verilebilir. Devlet bu öğretim hizmetini sunacak lakin inanana-inanmayana, uygulayana-uygulamayana hiçbir baskıda bulunmayacaktır. Suç işleyenlere ceza verme işlevini ise sadece ve sadece seçilmiş hâkimler yerine getireceklerdir. Suç işlemeyen herkes TAM BİR ÖZGÜRLÜK içerisinde yaşamalıdır” şeklinde ilginç bir paragraf yer almıştır. Daha sonra nüzûl sıralamasının, nüzûle etki eden sebepleri bilmenin önemine dikkat çekmiştir. Bu eseri Hz. Osman'ın nüzûl sıralamasını esas alarak hazırladığını belirten Yıldırım, çalışmasında mevcut meallerden yararlandığını belirtmiştir. Eserde ilk beş sûre Alak, Kalem, Müzzemmil, Müddessir ve Fatıha olarak sıralanmıştır. Son üç sûre ise Maide, Tevbe ve Nasr'dır. Besmele “Rahman Rahim olan Allah'ın adıyla” şeklinde çevrilmiştir ve Fatıha sûresinin âyetlerinden sayılmamıştır. Eserde Fatıha sûresi şöyle tercüme edilmiştir: 1 – Âlemlerin sahibine hamd olsun. 2 – Rahman ve Rahime 3 – Hesap /mahkeme gününün imparatoruna/melikine. 4 – Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz. 5 – Bize doğru yolu gönder (acaba göster olacaktı da sehven gönder diye mi yazıldı?!) 6 – Nimet verdiklerinin (Resullerinin) yolunu. 7 – Sapıtmayanların, şaşırmayanların yolunu.¹⁰⁵

Tercüme herhangi bir orijinalliği ve farklı bir özelliği olmayan bir tercümedir.

¹⁰⁵ Serpil Yıldırım, *Nüzûl Sırasına Göre Bilim, Akıl ve Uygulama Işığında Kuran-ı Kerim'in Türkçe Anlamı- Meal ve Sözlük* (İstanbul: Şahıs Yayını, 2012), 12.

1.20. (2017) Necla Yasdıman ve *Kur'an Ufku* Adlı Türkçe Kur'an Tercümesi

Necla Yasdıman ve Türkçe Kur'an Tercümesi (Resim 17)

Necla Yasdıman 1962 yılında Bursa'da doğmuştur. 1984 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim dalında doktora eğitimine başladıktan bir süre

sonra araştırmalar yapmak üzere 1994 yılında Mısır'a gitmiş ve bir yıl burada kalmıştır. Türkiye'ye döndükten kısa bir süre sonra Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde irşat görevlisi olarak 1995'te Avustralya'ya gitmiş ve 3 yıl bu ülkede kalmıştır. Döndükten sonra *Aile Hukuku ile İlgili Hadislerin Tahlihi ve Mezhep İmamlarının Anlayışları* adlı tezini tamamlayarak doktor unvanını almıştır. Diyanet İşleri Başkanlığında muhtelif görevler üstlenen Yasdıman, 2006 yılında emekli olmuştur.¹¹⁰ Daha sonra İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Arap Dili ve Belagati Bölümünde öğretim üyesi olarak göreve başlayan Yasdıman hâlen bu kurumda akademisyen olarak görevine devam etmektedir.¹¹¹ Yasdıman'ın Kur'an dili, Kur'an tefsiri ve Arapça öğrenimiyle ilgili muhtelif çalışmaları vardır.¹¹² Burada bizi ilgilendiren eseri *Kur'an Ufku* adlı 3 ciltlik meal (bk. Resim 17) çalışmasıdır. Eser ilk olarak 2017 yılında İzmir'de DDY Yayınevi tarafından basılmıştır. Daha sonra genişletilerek muhtelif baskıları yapılmıştır. Necla Yasdıman'ın çeşitli televizyon ve youtube kanallarında¹¹³ sayfa sayfa işlediği bu meal, kelime kelime bir Kur'an tercümesi mahiyetindedir. Aynı zamanda kelimenin irabtaki mahalli ve cümle içinde buna göre kazandığı mana gibi hususlar da verilmiştir.¹¹⁴

¹¹⁰ Aydar, *Hanım Müfessirler*, 219.

¹¹¹ "Doç. Dr. Necla Yasdıman Demirdöven", *Bilgi Görüntüleme* (2022).

¹¹² "Doç. Dr. Necla Yasdıman Demirdöven" (2022).

¹¹³ Külünk, "The uncharted experience of women translators of the Qur'an in Turkey", 145.

¹¹⁴ Necla Yasdıman, *Kur'an Ufku İrablı Kur'an Meal* (İzmir: DDY Yayınları, 2017).

1.21. (2018) Sonia Cihangir ve *Sonsuz Rahmet* Adlı Türkçe Kur'an Tercümesi

Sonia Cihangir'in, aslen nereli olduğu, hayatı hakkında bilgi veren yerlerde belirtilmemiştir. Biz de sosyal medya üzerinden kendisine ulaşmaya çalıştık fakat mesaj kutusu kapalı olduğundan, ayrıca diğer kanallarla da ulaşamadığımızdan görüşmek

Sonia Cihangir ve Türkçe Kur'an Tercümesi (Resim 18)

mükün olmadı. Bir röportajda ana dilinin Rusça olduğunu belirtmiştir. Buna göre ya aslen Rus'tur ya da babası Azerbaycanlı veya İranlı Azerilerden ama annesi Rus'tur. Kimya Mühendisliği alanında lisans, Polimer Ürünleri Mühendisliği alanında da yüksek lisans eğitimi görmüştür. Lisans eğitimi ve mühendis olarak görev yaptığı

ilk dönemlerde dinle herhangi bir bağı olmayan Sonia, bu dönemle ilgili olarak imamının ve peygamberinin Karl Marx, kutsal kitabının ise Marx'ın *Das Capital* adlı eseri olduğunu söylemiştir. Daha sonra dini merak etmeye başlamış; diğer dinler gibi İslamiyeti ve Kur'an'ı incelemiş, İslam'ın ve Kur'an'ın aklına daha yakın olduğunu görmüştür. Ancak okuduğu eserlerden öğrendiği kadarıyla başta dövmek üzere Kur'an'da kadınlarla ilgili bazı hususlar içine sinmemiş, bu konuda daha derin araştırmalar yapmaya karar vermiştir. Bunun için ilahiyat alanına ilgi göstermeye başlamıştır. Bu maksatla İran'daki Câmîatu'l-Mustafa el-Alemiyye'de Temel İslam Bilimleri Fakültesinde okuyup mezun olmuş; Kur'an İlimleri ve Hadis alanında araştırmacı olmuştur. Ayrıca Goethe Üniversitesi'nde İslam Tarihinde Kadına Bakış Açısının Evrimi konulu bir doktora çalışması yapmıştır. Hâlen Almaya'da yaşamaktadır.

Sonia Cihangir, başta kadın konusunda olmak üzere bugün İslam dünyasında yaşanan bir takım kaos ve karmaşaların, zihin ve anlayış bulanıklığının, kalp ve vicdan kararmasının sebebi olarak Kur'an'ın doğru bir şekilde okunup anlaşılmasını görmüştür. Ona göre bugüne kadar yapılan çeviriler Müslümanların Kur'an'ı doğru bir şekilde okuyup anlamalarına ve aralarındaki sorunların çözümüne vesile olmamıştır. O bütün bunları hesaba katarak bunu gerçekleştirecek bir anlayışla Kur'an'ı tercüme ettiğini ileri sürmüştür. Ona göre *Sonsuz Rahmet* adıyla hazırlamış olduğu meal (bk. Resim 18), bu maksadın gerçekleşmesine vesile olacaktır. Yine o buna vesile olsun diye *Din, Kadın, Adalet; Kadın: Hurafeler ve Gerçekler, Özgür Dinin Esiri Kadın, Kur'an'daki Namaz* gibi kitaplar yazmıştır. Bu kitaplarında mealinde verdiği manalara uygun açıklamalar yapmıştır. Bu cümleden olarak kadının yaratılışı, kız çocuklarının evlendirilmesi meselesi, kadınların şahitliği, müslüman kadının örtünmesi, kadının dövülmesi, “mâ meleket eymanukum”un anlamı gibi hususlar üzerinde durmuş ve

bunları bu zihniyete göre açıklamıştır.¹¹⁵ Diğer bazı âyetlerin çeviri ve yorumunda da yine aynı anlayışla hareket etmiştir.¹¹⁶

Ona göre hâl-ı hazırda yaşanan İslam, geleneğin şekillendirdiği İslam'dır. O, Kur'an'ın şekillendirdiği bir İslam anlayışı olsun diye çalıştığını iddia etmiştir. Sonia Cihangir "Kur'an'da başınızı örtün diye bir emir yok; olsaydı ben başımı örterdim" demiştir.¹¹⁷

Evli ve dört çocuk annesi olan Sonia Cihangir, *Sonsuz Rahmet Kur'an-ı Kerim Meali* adlı eserini 2018 yılında neşretmiştir.¹¹⁸

Sonia Cihangir'i mühtedi Kur'an mütercimi hanımlar arasında da zikredebilirdik, ancak gençliğinde dinle herhangi bir alakası yoksa da anlaşıldığı kadarıyla Müslümandır, o yüzden burada zikrettik.

1.22. (2019) Ayşâ Zeynep Abdullah ve İndirilme Sırasına Göre Yüce Kur'an-ı Kerim ve Meali Adlı Türkçe Kur'an Tercümesi

Ayşâ Zeynep Abdullah, 1974 yılında doğmuş iki çocuk annesi bir hanımdır. Dinî eğitimi hakkında bilgi elde edemedik. Esasen ismini gizlediği için kendisine ulaşmak ve hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olmamıştır. Medyascope adlı blogtan Büşra

Ayşâ Zeynep Abdullah ve Türkçe Kur'an Tercümesi (Resim 19)

Cebeci'ye verdiği ve 11 Ekim 2019 tarihinde yayımlanan röportajda ilahiyatçı olan babasının eğitiminden geçtiğini, sonra da gençliğinden beri kendini İslam dinini öğrenip araştırmaya adanmış olduğunu söylemiştir (Bk. Resim 19).¹¹⁹

Ayşâ Zeynep Abdullah ismi,

¹¹⁵ Sonia Cihangir, *Kadına Dair Hurafeler ve Gerçekler* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2016), 11-140.

¹¹⁶ Cahit Karaalp, "Son Dönem Meallerinde Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması Çabaları: Tahlil Ve Tenkit", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2019), 55-74.

¹¹⁷ Gazete Duvar, "Sonia Cihangir: Din diye kendi fantezilerini ileri sürenler daha tehlikeli", Text, <https://www.gazeteduvar.com.tr/sonia-cihangir-din-diye-kendi-fantezilerini-ileri-surenler-daha-tehlikeli-haber-1508807> (Gazete Duvar) (Gazete Duvar, 04 Ocak 2021).

¹¹⁸ KimNereli, "Sonia Cihangir Kimdir?" (Erişim 22 Haziran 2022).

¹¹⁹ Büşra Cebeci, "Türkiye'de Kur'an meali hazırlayan ilk kadın, Ayşâ Zeynep Abdullah anlatıyor", *Medyascope* (blog), 2019.

yazarın mahlasıdır. Gerçek isminin ne olduğu belirtilmemiştir.¹²⁰ Ona göre bir kadının Kur'an meali yazması, İslam dünyası açısından uzun zamandır tartışmalı bir konudur. Abdullah'ın ailesi de Kur'an'ı çevirmesi ve basmasına karşı çıkmıştır. Yaptığı açıklamaya göre röportajı verdiği günlerde hâla ailesinin kitabın basılmış olduğundan haberleri yoktur. Başta ailesi olmak üzere toplumun, bir kadın olarak Kur'an'ı tercüme etmiş olmasına karşı çıkmasından ve verecekleri tepkiden çekindiği için gerçek ismini yazmaktan kaçınmıştır.¹²¹ Halbuki, Ayşe Zeynep'ten önce -bu çalışmada da geçtiği üzere- pekçok kadın Kur'an'ı tercüme etmiştir. Bunların çoğu müslümandır ve aralarında Türkler de vardır. Buna göre röportajda belirtildiği üzere Ayşe Zeynep Kur'an'ı tercüme eden ilk kadın olmadığı gibi Kur'an'ı Türkçeye tercüme eden ilk bayan da değildir. Üstelik ondan önce Kur'an'ı tercüme eden bayanlara kimse bir şey yapmamış; bunlara herhangi bir eleştiri dahi olmamıştır. O yüzden korkması gereksiz ve yersizdir.

Röportajın ilerleyen kısımlarında ailesinin ve çevresinin bilhassa Kur'an'ı elde mevcut Mushaf sırasına göre değil nüzûl sırasına göre tercüme etmesine tepki gösterdiklerini söylemiştir.¹²² Oysa Kur'an-ı Kerim -gayr-i müslimlerin yaptıkları bir yana- Müslümanlar tarafından 1950'li yıllardan beri nüzûl sırasına göre tefsir edilmekte ve özellikle 2000'li yılların başından beri Türkiye'de nüzûl sırası esas alınarak yapılmış çok sayıda meal bulunmaktadır ve kimse bunların sahiplerine bir tepki göstermemiştir.

Ayşe Zeynep bu çalışmayı yapmaktaki maksadını şöyle açıklamıştır: "Amacım indirilme sırasıyla anlam bütünlüğü içinde hakiki hâliyle Kur'an-ı Kerim'in okunmasına vesile olmak, düşündürmek, okumak ve okutturmaktır."¹²³

Ayşe Zeynep'in *İndirilme Sırasına Göre Yüce Kur'an-ı Kerim ve Meali* adlı eseri 2019 yılında İstanbul'da Hermes yayınları arasında bir cilt olarak basılmıştır.

Ayşe Zeynep, tercümede yalın bir Türkçe kullandığını, önemli olanın, Türkçe bilen herkesin Kur'an'ı doğru biçimde anlamasını sağlamak olduğunu söylemiştir. Bu yüzden "âyet" kelimesi yerine "işaret", "kıyâmet" kelimesi yerine "kalkış" kelimesini kullanmıştır.¹²⁴ Tabii ki burada "işaret" ile "âyet"; "kalkış" ile "kıyâmet" arasında ne tür farkların olduğunu hesaba katmak gerekir.

Ayşe Hanım röportajında şunu da söylemiştir: "Düşünen, sorgulayan, erkek hegemonyasına başkaldıran kadınların her yerde olması gerekir, erkeklerin yazdığı, yorumladığı dinî metinler kadınları sindirmeye çalışıyor."¹²⁵

¹²⁰ Külünk, "The uncharted experience of women translators of the Qur'an in Turkey", 145.

¹²¹ Cebeci, "Türkiye'de Kur'an meali hazırlayan ilk kadın"; Külünk, "The uncharted experience of women translators of the Qur'an in Turkey", 145.

¹²² Cebeci, "Türkiye'de Kur'an meali hazırlayan ilk kadın".

¹²³ Ayşe Zeynep Abdullah, *İndirilme Sırasına Göre Yüce Kur'an-ı Kerim ve Meali* (İstanbul: Hermes Yayınları, 2019), 4; Külünk, "The uncharted experience of women translators of the Qur'an in Turkey", 145.

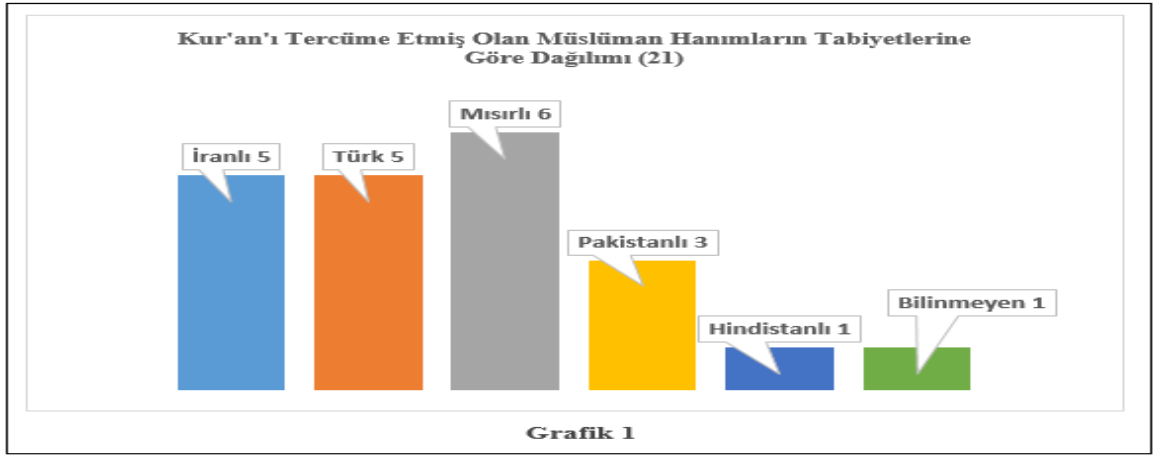
¹²⁴ Cebeci, "Türkiye'de Kur'an meali hazırlayan ilk kadın".

¹²⁵ Cebeci, "Türkiye'de Kur'an meali hazırlayan ilk kadın".

Öte yandan gerçek ismini değil mahlas kullanması, burada da “Ayşe” ismini “Ayşa” diye vermesi de dikkat çekilmesi gereken bir husustur.

2. Değerlendirme

Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: Kur'an ilk kez 1983 yılında Müslüman bir hanım eliyle tercüme edilmeye başlanmıştır. O gün başlayan Müslüman hanımlar eliyle Kur'an'ın çeviri işi bugün de devam etmektedir. Tespit ettiğimiz en son çeviri Ayşa Zeynep Abdullah'a aittir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bugüne kadar Müslüman kadınlar tarafından 22 kez tam Kur'an tercümesi yapılmıştır ve bu tercümelerde toplam 24 kadın görev almıştır. Farzaneh Zenbaki, Taheereh Saffarzade ve Masûme Yezdan Penâh'ın tercümeleri iki dillidir; hem İngilizce, hem Farsça içermektedir. Bu hanımları 1'er kez sayarsak bu sayı 21'e düşer. Buna göre 21 hanımın tabiiyeti şöyledir:

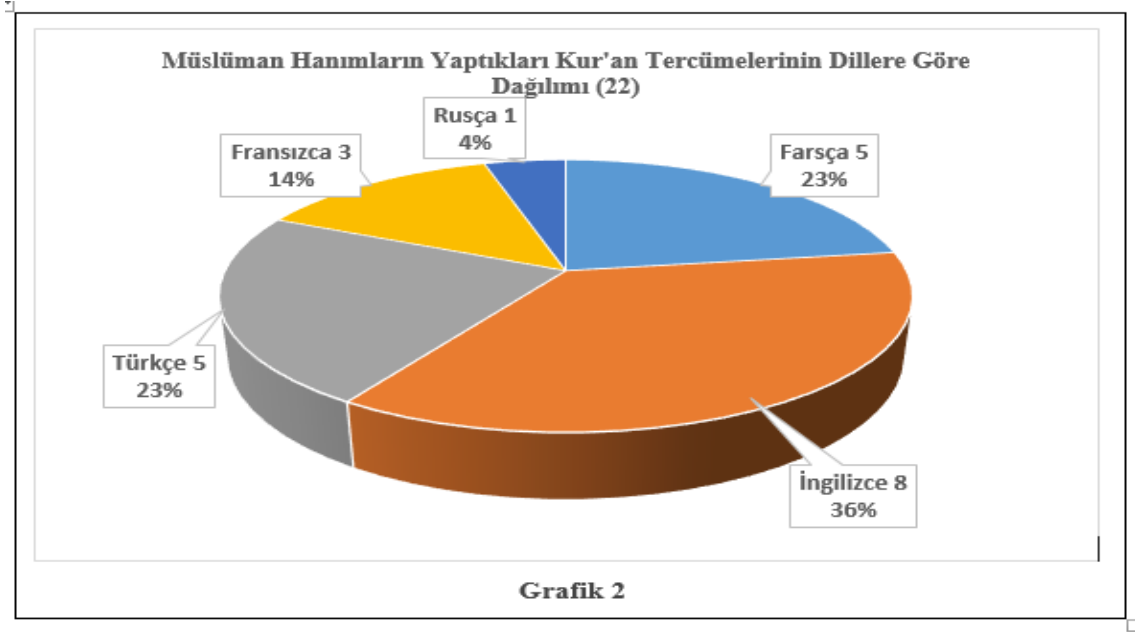

Sonia Cihangir'in tabiiyeti net olarak tespit edilmemiştir.

21 müslüman hanım mütercim 1'i Kadiyanî, 5'i Şîî, geri kalan 14'ü ise Sünnîdir. Sonia Cihangir'in Sünnî mi yoksa Şîî mi olduğu tespit edilememiştir. Burada mütercimleri memleket ve mezhep eksenli olarak bir tasnife tabi tutmamız, ayrıştıma, ötekileştirme gibi bir maksada matufen değil, sadece vakıyı ortaya koymak içindir.

Müslüman hanımlar tarafından yapılmış olan 22 tercümenin 17'si tek kişi tarafından tek başına, geri kalan 5'i ise bir heyetle birlikte yapılmıştır. 22 tercüme içinde Zenbaki, Saffarzadeh ve Masume Yezdan'ın 2'şer tercümesi vardır. Ortaklaşa yapılmış olan 5 tercüme gelecek olursak hepsi 2 kişilik heyetler tarafından yapılmıştır. Bunların 1'i karı-koca tarafından yapılmışken, 1'i baba-kız tarafından meydana getirilmiştir. Arkadaşlar tarafından yapılmış olan 3 tercümenin 2'sinde görev yapanların tamamı hanım iken, 1 tanesinde bir erkek, bir kadın birlikte yapmışlardır.

Dilleri itibariyle baktığımızda durum şöyledir:

Buna göre Kur'an Müslüman hanımlar tarafından en çok İngilizceye çevrilmiştir.

Bu tercümelerin altısı 2000 yılından önce; on bir tanesi 2000-2009 yılları arasında, beş tanesi de 2010-2020 yılları arasında yapılmıştır.

Temmuz 2022 tarihi itibariyle yaptığımız tespitlere göre Kur'an'ın tercümesinde görev almış olan 21 Müslüman hanım mütercimden 5'i vefat etmiş, 6'sı ise hayattadır.

SONUÇ

Müslüman Hanımlar tarafından yapılmış olan Kur'an tercümelerini tespit için yaptığımız araştırmalar neticesinde 22 tam Kur'an tercümesinin hanımlar eliyle yapıldığını gördük. Muhtemelen tespit edemediklerimiz de vardır. Sadece bulup zikrettiklerimize göre değerlendirmelerde bulunduk. Her ne kadar oransal ve sayısal olarak 22 rakamı, Müslüman erkeklerin yaptığı 1500 civarında tam Kur'an tercümelerine kıyasla oldukça az olsa da yine de bir anlam ifade ettiğini söyleyebiliriz. Zira kadınların –belki konjonktürel olarak ve aynı zamanda görevleri gereği- asırlarca eğitim-öğretim ve diğer konularda ihmal edilmiş olmaları, diğer coğrafyalarda olduğu gibi İslam coğrafyasında da eser üretmek konusunda geride kalmalarına sebep olmuştur. Bununla birlikte hem bütün dünyada kadınların diğer alanlardaki çalışmalarıyla kıyas yapıldığında, hem Kutsal Kitap ve diğer dinî eserlerin kadınlar tarafından yapılmış çevirilerinin sayısıyla mukayese edildiğinde, ayrıca kadınların tefsir alanında yaptıkları çalışmalarla karşılaştırıldığında bu rakamın az ve önemsiz olmadığı anlaşılacaktır. Müslümanların genel olarak Kur'an'ı tercüme etmeye fazla itibar etmemeleri de bu sayının az olmasında etkili olmuştur.

Zaman bakımından baktığımızda da yine kadınların erkeklere kıyasla bu konuda çok geç kaldıklarını söyleyebiliriz. Batıda Kutsal Kitap'ın ve bazı Doğu dinlerinin kutsal

metinlerinin kadınlar eliyle yapılmış tercümelerinin tarihleri onbeş-onaltıncı asırlara kadar gitmektedir. Oysa Kur'an'ın Müslüman kadınlar eliyle tercümesi ancak yirminci yüzyılın son çeyreğinde söz konusu olabilmıştır. İçinde bulunduğumuz yirmibirinci yüzyılın başından itibaren kadınların Kur'an'ı tercümeye daha fazla rağbet gösterdikleri görülmektedir.

Bu araştırmada tespit edip inceleme ve/veya haklarında yazılanları okuma fırsatı bulduğumuz Kur'an tercümelerinden bazıları tamamen klasik anlayışla yapılmışlardır. Medine Balcı, Kevser Abdusselam, Samira Mohamed, Rukiye Cibr ve Aşira Muhammed'in tercümesi, Zeynep Abdulaziz, Necla Yasdımın gibilerin tercümeleri kısmen böyledir; bu tercümelerde bilhassa kadını, özellikle kadınlarla ilgili hususları öne çıkarmak gibi bir anlayış yoktur. Çalışmanın kapsamı gereği tercümelerin muhtevaları ve yaklaşım tarzları üzerinde durmadık, buna dair örnekler vermedik; şayet bu tür örnekler verseydik, bu çevirilerin erkeklerin çevirilerinden farklı olmadıklarını görecektik. Buna karşılık Farida Khanam, Sonia Cihangir, Aşsa Zeynep Abdullah gibilerinin tercümelerinde kadınların öne çıkarıldığı bir yaklaşım tarzı vardır; hatta bunların bir kısmının feminist anlayışla yazıldığı da söylenebilir. Medine Balcı, Necla Yasdımın, Taheereh Saffarzadeh, Masûme Yazdan Penâh, Shehnaz Shaikh - Kausar Khatri'nin tercümeleri zaman zaman bazı yorumlar yapıyorsa da ağırlıklı olarak kelime kelime yapılan ve dil eğitim yönü ağır basan tercümelerdir. Sara Şemîzî'nin tercümesi ise manzum bir çeviridir. Bu tercümeler incelendiğinde bütün bunlara dair örnekler bulunabilir.

Mısırlı hanımların Kur'an'ı tercüme konusundaki gayretleri dikkat çekmektedir. Bunlar Kur'an'ı daha çok Fransızcaya tercüme etmiş olmakla birlikte Rusçaya ve İngilizceye de tercüme etmişlerdir. Türk hanımlar daha çok Türkçeye tercüme yapmışlar ancak bir hanım Kur'an'ı İngilizceye çevirmiştir. Beş İranlı hanım Kur'an müterciminin üçü, tercümelerini hem Farsça hem İngilizce olarak hazırlamışlardır. Bu şekilde çok dilli tercüme örneklerine diğerlerinde tesadüf etmiyoruz.

Müslüman hanımların Kur'an tercümelerinin muhtevalarından hareketle karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir; zihniyet mukayesesinde bulunulabilir. Bu tercümelerde "kadınlık izi", "annelik ruhu" araştırılabilir. Böyle çalışmaların ilim alemine katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Biz Kur'an'ın tercüme ve tefsirinin erkek bakış açısı veya kadınca yaklaşım esas alınarak yapılmasının doğru olmadığı kanaatindeyiz. Kur'an nasılsa öyle, ne diyorsa o şekilde çevrilmeli, doğrusu neyse ona göre tefsir edilmelidir. Esasen genelde böyle yapılmıştır. Bununla birlikte bazı tercüme ve tefsirlerde "ataerki zihniyet" in hakim olduğunu görmek mümkündür. Bazı hanım mütercimler usulüne uygun bir şekilde bunları ifade etmişlerdir. Yine kadınlarla ilgili bazı âyetlerin çevirisinde bazı hanım mütercimlerin farklı çeviriler yaptıkları da müşahade edilmektedir. Ancak bunlar sınırlıdır, üstelik onların bu konularda yaptıkları tercümenin benzeri, bazı erkek

mütercimler tarafından da dile getirilmiştir. Esasen bunların hatalarına dikkat çekmek, yanlışlarını tashih etmek kadın-erkek her mütercimin görevi olmalıdır. Bununla birlikte Kur'an da dahil kutsal metin çevirilerinin kadın çevirmenlerin elinde aslı bozulmadan, tahrife sapmadan ve feminist bir yaklaşımla hareket etmeden ama daha kuşatıcı, kapsayıcı, nazik, narin, tatlı ve güzel bir üslupla, anne şefkatiyle çevrilebileceğine ve bunun topluma olumlu manada katkı sağlayacağına inanmak istiyoruz.

KAYNAKÇA

A *Unique Sufi Interpretation Decoding the Quran*. çev. Ahmed Hulusi - Aliye Atalay. Sidney: Şahıs Yayımları, 1. Basım, 2013.

Aarab, Ahmed - Lyhyaoui, Karima. "Influence de l'exégèse scientifique sur la traduction de certains versets du Coran Cas de la traduction française de Zeinab Abdelaziz". *Mecelletu'l-elsin li't-terceme* 11 (2013), 97-104.

Abbasian, Gholam-Reza - Nazerian, Samaneh. "Problems and Strategies in Translation of Quranic Divine Attributes". *LAP Lambert Academic Publishing*.

Abdelaziz, Zeinab. *Le Qur'ân Traduction du sens de ses Versets*. Mısır, 2. Basım, 2009.

Abdulaziz, Zeyneb. *Tercemetu'l-Kur'ân ilâ Eyne Vechâni li Cak Berk*. el-Kâhire: Mektebetu Vehbe, 1994.

Abdullah, Aysa Zeynep. *İndirilme Sırasına Göre Yüce Kur'an'ı Kerim ve Meali*. 1 Cilt. İstanbul: Hermes Yayınları, 1. Basım, 2019.

Adıbelli, Ramazan. "İlk Fransızca Kur'an Tercümesi: André Du Ryer Ve L'alcoran De Mahomet Adlı Eseri". *bilimname* 43/2 (2020), 213-245.

Ahmed, Hamid Sayed Ekram. *Pragmatic Dimensions of Select English Translations of the Holy Quran*. India: Aligrah Muslim University, Doktora Tezi, 2017.

Ahmed, Mohamed - Ahmed, Samira Mohamed. *The Koran Complete Dictionary and Literal Translation*. Canada: Internet, 1994.

<http://www.koranlitranslateandtheconspiracy.com/M.%20Ahmed%20Translation.pdf>

aljazeera. "Tercemetun cedîdetun li maânî'l-Kur'âni'l-kerîm bi'l-Fransiyye". 2004. Erişim 10 Haziran 2022. <https://www.aljazeera.net/news/cultureandart/2004/10/8/-ترجمة-جديدة-للمعاني-القران-الكريم>

Atamov, Mursal. *Rus Dilinde Yayınlanan Kur'ân-ı Kerim Çevirilerininin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'an Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.

Aydar, Hidayet. "Dünya Dillerindeki Kur'ân Tercüme Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme". *Tafsir Dergisi* 2/1 (2022), 15-84.

Aydar, Hidayet. *Hanım Müfessirler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2015.

Aydar, Hidayet - Atalay, Mehmet. "Female Scholars of Quranic Exegesis In the History of Islam". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2014), 1-34.

Ayta, Abdurrahman b. es-Seyyid. "Havle tercemeti maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm ile'l-luğati'r-Rûsiyye". *Nedvetu Tercemeti Maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm Takvîmun li'l-Mâdî, ve Tahtîtun li'l-Mustakbal*. 19. el-Medine el-Münevver: Mucammau'l-Melik Fehd li Tibâati'l-Mushafi's- Şerîf, 1. Basım, 1423.

Bahşâyeşî, Abdurrahim Akîkî. "Tabakât-I müfessirân-I Şîa cild pencem". *Merkez ta'limât-I İslâmî*, ts. https://ketaab.iec-md.org/TAFSEER_QURAN/taabaqat_mofasseraan_shia_jeld_5_aqiqi-bakhshaayeshi_16.html

Balcı, Medine. *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali*. 2 Cilt. İstanbul: Ebrar Yayınları, 1. Basım, 1991.

Bayraktutan, Osman - Demirkol, Nihat. "Türkiye'deki Bazı Kadınların Tefsir Çalışmaları". *Uluslararası İslam ve Kadın Çalıştayı 9 Haziran 2018 Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*. : 593-605. Iğdır: Iğdır Üniversitesi, 1. Basım, 2018.

Bazargani, Davood Taghipour. "A Comparative Study on Two Translations of The Holy Qur'an: A Critical Discourse Analysis Approach". *Translations Studies* 12/48 (2015), 49-64.

Behnegarsoft.com. "Terceme-i Kur'ân bâyed bâ niyet ilâhî sûret gîrd". *Haber gezar kitab İran (IBNA)*. Haber gezer kitab İran IBNA). 22 Mayıs 2012. Erişim 19 Haziran 2022. <https://www.ibna.ir/fa/report/138204/ترجمه-قرآن-باید-نیت-الهی-صورت-گیرد>

Belûşî, Abdulğafûr b. Abdilhak. "Târîhu Tetavvuri Tercemeti Maâni'l-Kur'âni'l-Kerîm ila'l-Luğati'l-Fârisiyye". *Nedvetu Tercemeti Maâni'l-Kur'âni'l-Kerîm Takvîmun li'l-Mâdî, ve Tahtîtun li'l-Mustakbal*. 1-72. el-Medine el-Münevvere: Mucammau'l-Melik Fehd li Tibâati'l-Mushafi's- Şerîf, 1. Basım, 1423.

Bilgi Görüntüleme. "Doç. Dr. Necla Yasdıman Demirdöven". 2022. Erişim 21 Temmuz 2022. <https://ubs.ikc.edu.tr/ABPDS/AcademicInformation/BilgiGoruntulemev2/Index?pid=Dy5OSoKXb!xBBx!xIs4U4dxfnlg!xGGx!xGGx!>

Birincî, Nedâ Muhammed Cemîl. "İşkâliyyetu tercemeti maânî ba'di'l-husûsiyyât en-nahviyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm dirâse mukârine". *Mecelletu'l-buhûs ed-dirâsât el-İslâmiyye* 14 (2016), 179-257.

Cebeci, Büşra. "Türkiye'de Kur'an meali hazırlayan ilk kadın, Ayşe Zeynep Abdullah anlatıyor". *Medyascope* (blog), 2019. <https://medyascope.tv/2019/10/11/medyascope-ozel-haber-turkiyede-kuran-meali-hazirlayan-ilk-kadin-aysa-zeynep-abdullah-anlatiyor/>

Cihangir, Sonia. *Kadına Dair Hurafeler ve Gerçekler*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2016.

CPS International. "Dr Farida Khanam - A Profile | CPS International". 2016. Erişim 10 Haziran 2022. <https://cpsglobal.org/content/dr-farida-khanam-profile>

Dergah-ul-Kuran. "Medine Balcı Kimdir?" Erişim 29 Haziran 2022. <https://www.dergahulkuran.com/sayfa/medine-balci-kimdir>

Derîd, Muhammed Abdulaziz Abdulkadir. *Hareketu't-tercemeti'r-Rusiyye li maâni'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Riyâd: Merkezi't-Tefsîr li'd-dirâsât el-Kur'âniyye, 1. Basım, 2016.

Ebû Lihye, Nuruddin. *Îrân...ve'l-Kur'ân Cuhûdu'l-Îrâniyyîn fi hidmeti'l-Kur'âni'l-Kerîm ve ulûmihi kable's-sevre ve ba'dehâ*. Tahran: Dâru'l-Envâr li'n-neşr ve't-tevzî', 1. Basım, 2020.

Elimam, Ahmed Saleh. *Marked Word Order in the Qur'an and its English Translations: Patterns and Motivations*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2013.

Endîşe, Banevi. "Mehrmana". *mehraman blog*. Erişim 21 Haziran 2022. <http://mehrmana.blogfa.com/post/15>

Ethem, Mürsel. "Rusça Kur'an Çevirilerinin Tanıtımı ve Çeviribilim Açısından İncelenmesi - III (Diğer Dillerden Rusçaya Yapılan Kur'an Çevirileri)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/47 (2016), 1070-1086.

Ethem, Mürsel. *Rusça Kur'an-ı Kerim Çevirileri (Tanıtımı ve Analizi)*. Ankara: Gece Kitaplığı, 1. Basım, 2017.

Feyruzçayi, Hüseyin Tek Tebar. "Terceme-i Tahira Saffarzade Terceme-iy irtibat Kur'an-ı Kerim". *Neşreyi Mutlaat-i Terceme-i Kur'an ve Hadis* 3 (2015), 27-47.

- Khan, Maulana Wahiduddin - Khanam, Farida. *The Quran Translated*. New Delhi: Goodword Books, 2009.
https://drive.google.com/file/d/ivYUK_xHudcM7HnFwpiVwPGcJzquA6_3j/view
- Khosravi, Habibeh - Pourmohammadi, Majid. "Influence of Translator's Religious Ideology on Translation: A Case Study of English Translations of the Nobel Quran". *International Journal of English Language & Translation Studies* 4/4 (2016), 151-163.
- KimNereli, "Sonia Cihangir Kimdir?" (Erişim 22 Haziran 2022).
- Koçyiğit, Hikmet. "Günümüz Türkçe Kur'an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (15 Aralık 2017).
- Kotecha, Aisha. "Personality of the Month Dr. Shehnaz Shaikh". *Islamic Voice*. 2021.
<https://islamicvoice.com/womans-voice/personality-of-the-month-dr-shehnaz-shaikh/>
- Kundûzî, Süleyman b. İbrahim. *Yenâbü'l-mevedde*. 8. Baskı. Kâzimiyye: Dâru'l-kutubi'l-İrâkiyye-Kum: Mektebetu'l-Muhammedî, 1385/1966.
- Külünk, Sema Üstün. "The uncharted experience of women translators of the Qur'an in Turkey". *Parallèles* 34/1 (2022), 141-151.
- Larzul, Sylvette. "Les premières traductions françaises du Coran, (XVIIe -XIXe siècles)". *Archives de sciences sociales des religions, Éditions de l'ehess* 147 (2009), 157-160.
- Lawrence, Bruce B. *The Koran in English: A Biography*. Princeton: Princeton University Press, 2017.
- Mahfuz, Muhammed. "El-İstişrâk... Eğlebuhu iddiââtun bâtilatun lem tetaammak fi'l-hadâreti'l-İslâmiyye". *Middle East Online*. 29 Ağustos 2016. Erişim 10 Haziran 2022.
<https://web.archive.org/web/20160829061108/http://www.middle-east-online.com/?id=148792>
- Mahmûd, Hadîce Muhammed. *Ebrezu cuhûdi'n-nisâi fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm munzu'l-karni'r-râbi' aşer el-hicrî*. Karimeknes79 nâşîrûn, 1. Basım, 2021.
- Malik, Fahad M. *Performative Utterances: Their Basic and Secondary Meanings with Reference to Five English Translations of the Meanings of the Holy Qur'an*. Doktora Tezi, Durham University, 1995.
- Mecelletu Sihri'l-hayât. "Dr. Sümeyye Afifi Tercümânetü'l-Kur'ân ile'l-luğati'r-Rûsiyye", 20 Şubat 2020. <https://www.se7ral7ya.com/2020/02/اللى-اللغة-الفران-ترجمانة-عفيفي.html>
- Mehrizi, Mehdi. "Cinsiyet ve terceme-i Kur'an-ı Kerim". *Beyyinât* 49-50 (2006), 33-41.
- Mevsûatu Arîq. "Sümeyye Afifi". Erişim 10 Haziran 2022.
https://areq.net/m/%D8%B3%D9%85%D9%8A%D8%A9_%D8%B9%D9%81%D9%8A%D9%81%D9%8A.html
- Mohaghegh, Ameneh - Hossein, Pirnajmuddin. "The Trace of Translators' Ideology: A Case Study of English Translations of the Qur'an". *3L: The Southeast Asian Journal of English Language Studies* 19/1 (2013), 51-64.
- Mordechai Feingold, "The Turkish Alcoran: New Light on the 1649 English Translation of the Koran", *Huntington Library Quarterly* 75/4 (2013): 475-501
- Muntehab fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm bi'l-luğateyni el-Arabiyye ve'r-Rûsiyye: et-Terceme el-Misriyye*. Égypte. Conseil supérieur des affaires islamiques, 1997. <https://alkindi.ideo-cairo.org/manifestation/13213>

Musa, Sümeyye Muhammed. "Sümeyye Afifi... Evvelu Mısriyyetin tutercimu maânî'l-Kur'ânî'l-Kerim ile'r-Rûsiyye". *Ceridetu'd-Dustur*. 2021. Erişim 10 Haziran 2022. <https://www.dostor.org/3546453>

Müntedâ'l-ehevât fi tarîqi'l-îmân. "Sümeyye Afifi... Tercümânetu'l-Kur'ân li'r-Rûsiyye". 2005. Erişim 10 Haziran 2022. <https://web.archive.org/web/20161011192508/http://akhawaat.com/akhawat/showthread.php?t=2791>

Nassimi, Daoud Mohammad. *A Thematic Comparative Review of Some English Translations of The Qur'an*. Doktora Tezi, The University of Birmingham, 2008.

Niya, Murteza Kerimi. "Mururi ber terceme kitab Kur'an niday-i beray-i cihanyan". *Sahife Mubin* 40 (2008), 120-128.

Nooruddin, Allamah. *The Holy Qur'ân Arabic Text - English Translation*. çev. Amatul Rahman Omar - Abdul Mannan Omar. 1 Cilt. Germany: Muhabbat Sarâ, 1. Basım, 1990. https://ia903105.us.archive.org/23/items/English_Quran/quran.pdf

Perason, J. D. "Appendix: Bibliography of Translations of the Qur'an into European Languages". *Arabic Literatur to the End of the Umayyad Period*. Ed. A.F.L. Beeston, T.M. Johnstone, R.B. Serjeant and G.R. Smith. 502-520. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Penâh, Masume Yezdan. "Kur'an Niday-ı beray-ı cihanyan terceme ez ziban-ı Arabai be ziban-ı Farisi ve be ziban-ı İngilizi hem rah ba müfredat vajename". *Beyyinat* 51 (2006), 237-240.

Penâh, Ma'sûme Yezdân. "Kur'an nidây-ı berây-i cihânyân: Terceme ez zibân-ı Arabî be zibân-ı Fârisî ve zibân-i İngilizî hemrah bâ müfredât". *Gisoom*. Erişim 10 Haziran 2022. <https://www.gisoom.com/book/1364792/>- کتاب قرآن-ندایی-برای-جهانیان-ترجمه-از-زبان-عربی-به-زبان-فارسی-
Key-words/ و-زبان-انگلیسی-همراه-با-مفردات-واژه-نامه-و

Penâh, Ma'sûme Yezdân. *Kur'ân zikrun li'l-âlemîn: Terceme Fârisî-Terceme İngilizî ve cedvel-i müfredât*. Tahran: Şeriket-ı intişârât-i ilmî ve ferhengî, 1. Basım, 2017. <https://www.gisoom.com/book/11128697/>- کتاب قرآن-ذکر-للمعالمین-ترجمه-فارسی-ترجمه-انگلیسی-و-جدول-
مفردات/

Pink, Johanna. "Qur'an Translation Of The Week 64: Polemics And Da'wa Between Egypt, France And Libya: Zeinab Abdelaziz's Le Qur'an: Traduction Du Sens De Ses Versets". *GloQur The Global Qur'an*. 2021. <https://gloqur.de/quran-translation-of-the-week-64-polemics-and-dawa-between-egypt-france-and-libya-zeinab-abdelazizs-le-quran-traduction-du-sens-de-ses-versets/>

rasekhoon.net. "Âşinây-ı bâ Kur'an Zenbeqî". 2021. Erişim 26 Haziran 2022. <https://rasekhoon.net/article/show/1585917/%D8%A2%D8%B4%D9%86%D8%A7%DB%8C%DB%8C-%D8%A8%D8%A7-%D9%82%D8%B1%D8%A2%D9%86-%D8%B2%D9%86%D8%A8%D9%82%DB%8C>

rasekhoon.net. "Kevkeb Pürrençber". 2020. Erişim 11 Temmuz 2022. <https://rasekhoon.net/mashahir/show/592321/%DA%A9%D9%88%DA%A9%D8%A8-%D9%BE%D9%88%D8%B1%D8%B1%D9%86%D8%AC%D8%A8%D8%B1>

Redwan, Afsan Yusuf. "Qur'an Translation Of The Week 100: 'The Qur'an: English Translation, Commentary And Parallel Arabic Text' By Maulana Wahiduddin Khan And Prof. Farida Khanam". *GloQur The Global Qur'an*. 2022. <https://gloqur.de/quran-translation-of-the-week-100-the-quran-english-translation-commentary-and-parallel-arabic-text-by-maulana-wahiduddin-khan-and-prof-farida-khanam/>

Rusiya bi'l-Arabiyye. "Tercemetu maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm ile'r-Rûsiyye... Rihletu's-siâb ve'l-ikâbât ve eseruhâ fi't-târîhi's-sakâfe er-Rûsiyye", 2019.
<https://russiarab.com/archives/17352/>

Sahifetu'l-İttihad. "Aşîra Kâmil: Enkaztu'l-Müslimîne ğayra'l-Arabi min't-tercemâti'l-mesmûme". 2005. Erişim 25 Haziran 2022. <https://www.alittihad.ae/article/13673/2005/-عشيرة-كامل:-أنقذت-المسلمين-غير-العرب-من-الترجمات-المسمومة>

Shafaqna Shia News Association. "İntikâdhây-i yek mutercim Kur'ân der bâzdîd ez ğurfe şefekna: Hîçkes be harf hây-ı nivîsende tuce nemi kend/Fedây-ı tercem-i Kur'ân evdâ-i hûbî nedâred/ Habergezâri beyne'l-mileli şefeknâ", 2016.
<https://fa.shafaqna.com/news/264726/%d8%a7%d9%86%d8%aa%d9%82%d8%a7%d8%af%d9%87%d8%a7%db%8c-%db%8c%da%a9-%d9%85%d8%aa%d8%b1%d8%ac%d9%85-%d9%82%d8%b1%d8%a2%d9%86-%d8%af%d8%b1-%d8%a8%d8%a7%d8%b2%d8%af%db%8c%d8%af-%d8%a7%d8%b2-%d8%ba%d8%b1/>

Shahrokh, Mohammad Beigi - Samia, Rezai. "Berersi ve mukayese terceme Farisi ve İngilizi Kur'an-ı Kerim Tahire Saffarzade". *Pejuheşname-i Kur'an ve Hadis 10* (2012), 26-85.

Shaikh, Shehnaz - Khatri, Kausar. *The Glorious Quran Word-for-Word Translation to Facilitate Learning of Quranic Arabic*. New Delhi: Alhuda Publications, 2007.

Shaikh, Shehnaz - Khatri, Kausar. *The Glorious Qur'an Word-for-Word Translation to facilitate learning of Quranic Arabic*. Mumbai: Şahıs Yayını, 2013.

Shovkhalov, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Rusça Tercümeleleri (Mana Doğruluk Bakımından Değerlendirilmesi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Spirit of Islam. "An Interview with Prof. Farida Khanam Women Can Play a Revolutionary Role in Islamic Missionary Tasks". 2021.

Süleyman, Ala. "Hivâr maa Dr. Zeyneb Abdulaziz ustâze et-târîh ve'l-hadâre el-Fransiyye bi Câmîati'l-Kâhira: Fransa tetezaamu furad el-Kâtolikiyye raĝme zu'mihâ fasla'd-dîn ani'd-devle". *Müntedâ'l-ulemâ* (blog), 04 Ekim 2020. <https://www.msf-online.com/%d8%ad%d9%88%d8%a7%d8%b1-%d9%85%d8%b9-%d8%af-%d8%b2%d9%8a%d9%86%d8%a8-%d8%b9%d8%a8%d8%af-%d8%a7%d9%84%d8%b9%d8%b2%d9%8a%d8%b2-%d8%a3%d8%b3%d8%aa%d8%a7%d8%b0%d8%a9-%d8%a7%d9%84%d8%aa%d8%a7%d8%b1%d9%8a/>

Şarqu'l-evsat. "Tercemetun Cedîdetun li maânî'l-Kur'ân bi'l-Fransiyye". 2003. Erişim 01 Temmuz 2022.
<https://archive.aawsat.com/details.asp?section=17&article=204648&issueno=9128>

Şemîzî, Sâra. "Genç Hakim". *Beyyinât* 49-50 (2006), 207-208.

Şemîzî, Sârâ. "Genç Hakîm". *Pertal Camii ulum insan*. 2006. Erişim 11 Haziran 2022.
<http://ensani.ir/fa/article/139969/%DA%AF%D9%86%D8%AC-%D8%AD%DA%A9%DB%8C%D9%85>

Şerban, Andriana - Hassen, Rim. "Introduction: Women Translators of Religious Texts". *Parallèles* 23 (2022), 3-10.

Şeyh, Muhammed Bab. "Tercemetu Andrey Du Ryer li maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm; Kirâe fi'l-mehec ve'l-makâsîd". *fi't-Terceme* 5/1 (2017), 46-85.

Şimşek, Halil. "Turks and Their Translations/ Commentaries on the Qur'ân: An Historical and Bibliographical Survey (Türkler ve Kur'ân Tercüme ve Tefsirleri: Tarihî Ve

Bibliyografik Bir İnceleme”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2019), 395-419.

Taaghche.com. “Download ve harîd kitâb âşinây-i bâ Kur'ân Kerîm: Şerh ve terceme-i cüz'-i evvel Ferzâne Zenbaqî”. Erişim 10 Haziran 2022. <https://taaghche.com/book/18825/>-آشنایی با قرآن کریم شرح و ترجمه -ی جزء اول

Tuba. “Date History Dergüzeşt Banu Kevkeb Pûrrençber müderris-i Kur'an (1370 ş)”. Erişim 11 Temmuz 2022. <http://t27.ir/calender/1791/Library>

Tûhî, Dâlyâ Muhammed es-Seyyid. “Meleffu tercmeti maânî'l-Kur'âni'l-Kerîm Ruvvâdu'l-edeb ve't-terceme Prof. Dr. Kevser Abdusselam el-Buhayerî”. *Mecelletu'l-elsin li't-terceme* 11 (2013), 73-84.

Uysal, Halil. “Cumhuriyet Dönemi Kur'an Araştırmaları”. *makâlât* 1 (1999), 139-263.

Wikizerro. “Zeynep Abdulaziz”. 2019

Yasdıman, Necla. *Kur'an Ufku İrablı Kur'an Meali*. 3 Cilt. İzmir: DDY Yayınları, 1. Basım, 2017.

Yıldırım, Serpil. *Nüzûl Sırasına Göre Bilim, Akıl ve Uygulama Işığında Kuran-ı Kerim'in Türkçe Anlamı-Meal ve Sözlük*. 1 Cilt. İstanbul: Şahıs Yayını, 1. Basım, 2012.

Zemin, Zehra Reyahi. “Tarih-i Terceme-i Fârisi Kur'an Kerim”. *Peyam Cavidan* 6 (ts.), 129-142.

Zeyûb, Abdullah Ahmed. “Cuhûdu'l-mer'ati'l-muâsire fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm”. *Dirâsât ulûmu'ş-şerîa ve'l-kânûn* 47/2 (2020), 97-115.